

Luka Martin Škof in Blaž Rejec

VEŠ, POET, SVOJ DOLG?

Luka Martin Škof in Blaž Rejec

VEŠ, POET, SVOJ DOLG?

Biografija moderne • Krstna uprizoritev

Režiser **Luka Martin Škof**

Dramaturginja **Urška Brodar**

Scenografinja **Petra Veber**

Kostumografinja **Sandra Dekanič**

Avtor glasbe **Matej Končan**

Svetovalec za igro z maskami in soavtor glasbe **Branko Završan**

Lektor **Jože Volk**

Oblikovalka mask **Manja Vadla**

IGRALCI

Muza, Alma Souvan, Kettejeva duša **Liza Marija Grašič**

Dragotin Kette, Kettejevo telo **Branko Završan**

Josip Murn **Aljoša Koltak**

Ivan Cankar **Andrej Murenc**

Oton Župančič **David Čeh**

Vehovec, Anton Aškerc **Renato Jenček**

Modrian, Intendant, Založnik Bamberg **Damjan M. Trbovc**

Dermota, Škof Bonaventura Jeglič **Igor Žužek**

Kmet, Ferdinand Souvan **Mario Šelih**

Janko Polak **Rastko Krošl**

Gospa Tavčar **Jagoda**

Vodja predstave **Anže Čater** • Šepetalka **Simona Krošl** • Lučni mojster **Jernej Repinšek** • Tonski mojster **Matjaž Jeršič** • Vodja projekcije **Drago Radaković** • Rekviziter **Roman Grdina** • Dežurni tehnike **Rado Pungaršek** • Šivilji **Marija Žibret, Ivica Vodovnik** • Frizerki **Marjana Sumrak, Andreja Veselak Pavlič** • Garderoberki **Melita Trojar, Mojca Panič** • Odrski mojster **Gregor Prah** • Tehnični vodja **Miran Pilko** • Upravnica mag. **Tina Kosi**

Damjan M. Trbovc, Andrej Murenc, Igor Žužek (delovni posnetek)

PREMIERA **20. FEBRUARJA 2015**

Liza Marija Grašič, Branko Završan (delovni posnetek)

KDO JE KDO?

Dragotin Kette (1876–1899), pesnik; psevdonimi Mihael Mihajlov, Zor, Zvonislav, Siluška, Dragotin Zagorski

Josip Murn (1879–1901), pesnik; psevdonimi Aleksandrov, Lucijan, Anton Jek, Juri Klas, Kres, Igorjevič, Jaroslav, Pintev

Ivan Cankar (1876–1918), pesnik, pisatelj, dramatik; psevdonimi Trošan, Ivan Saveljev, Ivan Gradar, T., Iv. Gradar, I. G. (J. G.), A. B., Saveljev, Evstahij; enkratni psevdonimi in šifre Prepiračev, Julijan Mak, I. C. Trošan, Mot, Mrazov, Grahar, Traven, Štefan Smuk, Alojzij Grad, Feliks Vran, S. G., P. Ž., Karol Staral, Anton Kramar, P. R., Anton L., Gradar, Alojzij Benda, I. C. Evstahij, Ivan Mot, Vazilij, Ivan Dob, Ivan Mlakar

Oton Župančič (1878–1949), pesnik, dramatik, prevajalec; v zgodnjem obdobju se je podpisoval Zupančič, psevdonimi Aleksij Nikolajev, Pavel Strnad, Beli Kranjec, Smiljan Smiljanič, Gojko

Anton Aškerc (1856–1912), največji slovenski epski pesnik; psevdonim Gorazd

Franja Tavčar (1868–1938), soproga odvetnika, politika slovenskega liberalizma in postromantičnega pisatelja ter kasnejšega župana Ljubljane dr. Ivana Tavčarja (1851–1923), dobrodelna organizatorica ljubljanskih liberalnih žensk, članica številnih narodnih, kulturnih in dobrodelnih društev, gromotno in moralno je podpirala mlade umetnike, predvsem moderniste

Alma Souvan (1880–1964), potomka bogate slovenske trgovske družine Souvan

Škof Anton Bonaventura Jeglič (1850–1937), ljubljanski škof, duhovnik, publicist, politik

Anton Dermota (1876–1914), publicist in politik

Janko Polak (1878–1974), pesnik, šolski pisatelj in učitelj

David Čeh, Renato Jenček, Igor Žužek (delovni posnetek)

Urška Brodar

KDO JE KOMU KAJ DOLŽAN?

VEŠ, POET, SVOJ DOLG?

Oton Župančič

Veš, poet, svoj dolg?
Nimaš nič besed?
Kaj zagrinjaš se v molk?
Vrzi pesem v svet,
pesem za današnjo rabo:
vsi jo bomo povzeli za tabo.

Vem, o vem svoj dolg,
v prsih tu me žge;
naj se mi grlo odpre,
bom zavijal ko volk,
na vseh štirih bom stal vrh planine,
škripal in hlipal med pečine.

Vrh Možalje bom stal,
pesem svojo rjul,
Blegaš jo bo čul,

Krim odmev bo dal;
v vse vetrove jo bom tresel,
eden jo bo na Pohorje nesel.

Gozd in gora poj,
silen ženimo hrup;
boga gmajna, le vkup
le vkup, le vkup z menoj,
staro pravdo v mrak tulimo,
de se pretulimo skozi to zimo.

Še bo kdaj pomlad,
še bo napočil zor;
takrat volčji zbor
pojde lovce klat:
plani čez Savo, plavaj čez Dravo –
zob za zob in glavo za glavo!

Besedilo *Veš, poet, svoj dolg?* temelji na biografijah dveh predstavnikov t. i. slovenske moderne, Dragotina Ketteja in Josipa Murna Aleksandrova. Čas dogajanja je konec 19. stoletja, čas pestrega družbenega in političnega vrenja na Slovenskem. Naslov si avtorja, dramaturg Blaž Rejec in režiser Luka Martin Škof, sposodita pri tretjem velikanu

slovenske poezije Otonu Župančiču, ki je pesem *Veš, poet, svoj dolg?* sicer napisal med drugo svetovno vojno. Veliko vlogo v besedilu igra še vrstnik in prijatelj vseh treh, Ivan Cankar, ki ga poznamo predvsem kot najznamenitejšega slovenskega dramatika, a tokrat nastopa kot mladenič, pesnik, ki so mu porezali peruti. Zgodba se osredotoča na leta odraščanja slovenskih poetov do Kettejeve in Murnove smrti. Vanjo se poleg biografskih dejstev vpletajo poezija, dramski poskusi, generacijsko, družbeno in metafizično dogajanje, ki ga povezuje mitski lik Muze. Poleg realnih zgodovinskih likov se v besedilu pojavljajo tudi fiktivni, ki dogajanje nadgrajujejo in zaokrožajo.

Za začetek si podrobneje ogledimo Kettejevo in Murnovo biografijo s poudarki na dogodkih, ki se jih dotika besedilo samo. Kette, Murn, Cankar in Župančič niso bili samo vrstniki, temveč predvsem prijatelji. Sestajali so se v ilegalnem društvu Zadruga, kjer so se izven birokratsko ozkih šolskih sten posvečali literarni dejavnosti, pisali in pilili svoja zgodnja dela, drug v drugem našli sogovornike; pa tudi pri Murnu v Čukrami, od koder so hodili na dolge sprehode po poljskih poljih. Iz šolskih učbenikov nam je v spominu ostalo predvsem jetično hiranje in trpljenje ubogih poetov, globlji vpogled v njihove biografije in literarne stvaritve pa nam kaže vse prej kot v bedi melanholije potaplajoče se mladeniče.

JAZ JO GREM ISKAT, PRAVO POT, KI VODI DO PRAVE POEZIJE ...

Dragotin Kette

Dragotin Kette se je rodil 19. januarja 1876 na Premu na Notranjskem. Objavljal je pod psevdonimi Mihael Mihajlov, Zor, Zvonislav, Siluška, Dragotin Zagorski. Njegov oče je bil učitelj, ki se je aktivno udeleževal družabnega življenja po okoliških vaseh, prepeval je in igral klavir. Mati mu je za jetiko umrla, ko je bil star štiri leta. V tistih časih je bilo šolanje organizirano tako, da je osnovna šola trajala štiri, gimnazija osem let, gimnazijski pouk je potekal v nemškem jeziku, slovenščina pa je bila samo eden od predmetov. Kette je po štirih letih osnovne šole pri očetu leta 1887 prišel v peti razred deške šole v Ljubljano, kjer se je pripravil na gimnazijo, leta 1888 je stopil v prvi gimnazijski razred. V tem času je za jetiko zbolel njegov oče in na njegovo željo se je Kette prepisal na učiteljske, da bi čim prej prišel do poklica. Tako je izgubil eno leto šolanja, ker mu tega leta potem, ko se je po očetovi smrti prepisal nazaj na gimnazijo, niso priznali. Od očetove smrti dalje ga je gmotno podpiral materin stric, ki je ves čas želel, da bi postal duhovnik. Leta 1893 ga je celo vzpodbujal, naj se vpiše na Alojzijeviše, kjer so se fantje šolali za duhovnike, vendar je Kette napravil vse, da tja ni bil sprejet. Ta leta so bila leta burnega političnega dogajanja na Slovenskem in tudi dijaki so se začeli deliti na dva politična tabora: katoliško radikalnega, pod vplivom Antona Mahničarja in Janeza Kreka, in liberalnega, okrog Ivana Hribarja in Ivana

Tavčarja, ki se je zavzemal za narodno idejo nad katoliško. Prihajalo je do medsebojnih sporov, pretepinov in ovadb, tako so se v gimnaziji začele disciplinske preiskave in kazenske obravnave, Kette je bil med obtoženimi in med hišno preiskavo pri njem doma so odkrili satirično pesem *Naš Mesija*, v kateri si je Kette privoščil tedanjega ljubljanskega škofa Jakoba Missio, ker je menil, da s svojim političnim delovanjem neti neslogo med Slovenci (po drugi verziji naj bi kazen povzročil Kette sam, ker je med poukom matematike med sošolci nepazljivo širil svoje humorne erotične verze).

NAŠ MESIJA

V Ljubljani je brlog, to je škofija,
regira v njej dihur zelen, Mesija.
Kdor zvedet' hoče, kam se on prišteva,
povem mu, da je on presneta šleva.
Duhovnik je in vere oznan'valec,
a zraven je on glavni podpih'valec,
ki slogo ruši med Slovenci.
Duhovniki, ki njega so učenci,

pa pišejo: V nevarnosti je vera,
človeški rod se pači, pravost hira!
Da bila bi resnica prazna marnja,
se pač nikomur v Avstriji ne sanja,
pač pa, da narodnost slovensko kleti
Germani res nam hočejo zatreti.
Zatorej, naš Mesija srd ne neti
v slovenskih srcih, na slovenskem sveti!

Kette je bil zaslišan in kaznovan, dobil je štiri ure šolskega zapora in nezadostno oceno pri vedenju, zaradi česar je izgubil stričevo podporo in bil primoran sam plačati šolnino, dejansko ne bi mogel nadaljevati šolanja, če ne bi podpore takrat učencem ponudila Ivan Hribar in Ivan Tavčar. Tega leta je Kette postal tudi član skrivnega dijaškega društva Zadruga (skrivnega, ker je bilo dijakom takrat prepovedano skupinsko druženje, ki je kakorkoli politično dišalo). Že naslednje leto pa ga je doletela nova disciplinska obravnava, ki je zakoličila njegovo usodo. Pred božičem 1894 je bil namreč po krivici obdolžen pisanja predrznih ljubezenskih pisem učiteljskinci Leopoldini Kališ iz Zagorja, v katero se je poleti zaljubil in ji na klop v gozdu napisal pesmico. Njen oče je v šolo prinesel pisma, češ da so predrzne vsebine, vendar se je izkazalo, da Kette ni avtor nobenega pisma, marveč samo razglednice za god. Vseeno je dobil ukor ravnatelja, zaradi česar je dobil nezadostno oceno iz vedenja in spet bi moral sam plačati šolnino, ki je znašala 20 goldinarjev na leto. Tokrat ni imel zaščitnikov, malomeščansko moralo je bilo treba štiti tako iz klerikalnega kot liberalnega tabora, svobodno in javno izražanje čustev in občutkov je bilo v tedanji družbi nekaj nezaslišanege. Kette ni mogel plačati šolnine, zato je bil izključen iz gimnazije, podporo materinega strica je bil izgubil že ob prejšnji preiskavi. Spomladi leta 1895 je bil v Ljubljani hud potres, zaradi katerega je bila večina šol zaprtih do jeseni, ampak to Ketteju ni pomagalo, izgubil je že drugo leto šolanja. V tem času sta živela skupaj z Ivanom Cankarjem, ki je dvakrat padel pri maturi. Bila sta slabo oblečena

in obuta, preživljala sta se z inštrukcijami in literarnimi objavami, prehranjevala sta se pri meščanskih družinah, npr. pri Francotovih, kjer se je Kette zaljubil v Štefanijo in ji pisal ljubezenske pesmi, obiskovala sta tudi Murna v Cukrarni, od tam so skupaj z Župančičem hodili na sprehode.

Jeseni 1896 je Ketteja domoljubni pesnik Ivan Resman prepričal, naj v Novem mestu nadaljuje šolanje, ter ga tam priporočil. Kette je opravil sprejemni izpit, da je lahko nadaljeval sedmi gimnazijski razred. V Novem mestu je ustanovil skrivno dijaško društvo Zadruga, ki pa se ni dolgo obdržalo. Spomladi leta 1897 se je Kette usodno zaljubil v Angelo Smolovo, petnajstletno dekle iz bogate družine, usodno srečanje je bilo, kot tisto vzornika Prešerna in Julije, v cerkvi, ko je mladenka stala pred razsvetljenim oltarjem. Njej je posvetil sonete, gžazele in druge lirske pesmi, poslal ji je celo pismo, v katerem ji je razodel ljubezen, a nanj ni dobil odgovora. Ljubezen je ostala platonska in enostranska. Medtem je Kette dopolnil 21. leto starosti, na ozemlju Avstro-Ogrske pa je veljalo, da si moral za tri leta v vojsko, če do tega leta nisi opravil mature (drugače je vojaški rok trajal eno leto, nastopiti pa si ga moral po opravljenem študiju). Od leta 1896 sta na Dunaju študirala Ivan Cankar in Oton Župančič, Josip Murn je ostal v Ljubljani. Med njimi se je razvila živahna pisemska korespondenca. Leta 1898, po opravljeni maturi, je bil Kette vpoklican v Trst. Tam ni ostal dolgo, saj je že januarja 1899 hudo zbolel, česar se je zelo veselil, saj je bil zato oproščen vojaščine. Iz Trsta se je napotil naravnost k Murnu v Cukrarno, ves ta čas je upal, da bo lahko odšel študirat na Dunaj, z Murnom sta še pred smrtjo na Dunaj poslala prošnjo za vpis na univerzo. Umrli je 26. aprila v Cukrarni, ob njem je bil slučajno Anton Aškerc. Aškerc je pridobil pravice do izdaje Kettejevih poezij, pridržal pa si je tudi pravico do tolmačenja njegovega življenjepisa, kjer ga je obravnaval predvsem kot političnega mučenika, zaradi česar ga je napadel Cankar, ki je poudarjal, da je bil Kette iz šole izključen zaradi pisanja ljubezenskih pisem in poezije, predvsem pa je bil razjarjen nad tem, da si je Aškerc dovolil popravljati in izpuščati Kettejeve verze. Aškerc je namreč nekoliko samovoljno naredil izbor poezije in tudi marsikakšen verz popravil ali izpustil, kar se je mlademu Cankarju zdelo nedopustno. S tem dogajanjem se je poglobil razkol med mlado in staro generacijo pesnikov, saj je med njihovimi nazori zazeval velik prepad.

Oton Župančič je Ketteju dva dni pred smrtjo napisal pismo, ki dobro povzame odnos med prijatelji: *Čul sem, da si prodal svoje pesmi Schwentnerju. To si naredil prekrasno. Da bi le kmalu izšle, jaz jih čakam z nestrpnostjo. Bomo jim že pokazali, vsem filistrom, kaj je poezija, kaj je lirika. Ne boj se, dragi Kette – Cankarja so zatrli, mene so pomahali, Tebe ne bodo. In če Te bi kdo hotel, mi Te bomo branili. Pa ne bo treba. Ti nisi tako izzivajoč, kot sva midva, a Ti si zato vse kaj drugega! Ne misli, da Ti hočem laskati – a v Tebi je globina, v tebi je bistvo. Mi tavamo, iščemo – Ti hodiš trdno in varno; mi se motimo – Ti prerokuješ.*

KDO, AH, SILI ...

J. M. Aleksandrov

Kdo, ah, sili mlado kri,	Vzdigneš kdaj glavo,
V starih let modrost!	Roga se ti svet,
Pijte, "eks" tovariši,	Sam v življenje češ novo,
Opojnosti krepost!	Padeš v staro spet –
Kak drug družega	In živiš tako
Le se varamo,	In zgubiš moči ...
Kako živimo mi	A za tabo
In se staramo ...!	Niti vran ne kriči!

Kar se tiče moje poti, sklenil sem tako delati, da se bo povsodi zrcalilo mišljenje dobe v koji živimo – seveda v narodnem duhu ... kolikor ga mi Slovenci specijelno še imamo ... Skušal pa ne bom samo analogno s časom naprej stopati, to delajo – seveda kako! – tudi naši takozvani Eintagsfliegen – ampak biti od spredaj –

Josip Murn Aleksandrov

Josip Murn se je rodil 4. marca 1879 v Ljubljani, bil je nezakonski sin nepismene Marije Murn, ki je služila pri bogati ljubljanski trgovski družini J. C. Mayer, oče je bil Vrhnčan po priimku Cankar, Ivan Cankar ga je pogosto zbadal, da sta gotovo polbrata, kar zgodovinsko ni potrjeno. Mati za malega Josipa ni mogla skrbeti, odšla je na delo v Trst, oče pa se je poročil z drugo in že nekaj let kasneje umrl za jetiko, tako da so ga poslali v rejo na mestno obrobje, kjer ga je rejnica pogosto strašila, kako bo ponj prišel voz iz Ljubljane in ga odpeljal s seboj, zaradi česar se je vsakič, ko je slišal prihajajoči voz, zatekel v polje. Res se je potem zgodilo tako, da je ponj prišel voz in ga odpeljal v Ljubljano, Murn je od leta 1883 dalje živel pri materini znaniki Poloni Kalan, ki je zanj skrbela vse do njegove smrti. Od leta 1885 se je šolal na Marijanišču, kjer je spoznal prijatelja Janka Polaka. Po končani osnovni šoli se je vrnil k Poloni, leta 1890 je začel obiskovati gimnazijo, zanimal se je predvsem za književnost, slab pa je bil v matematiki.

Leta 1895 po ljubljanskem potresu sta se s Polono zatekla na dvorišče stare Cukrarne, ki je tedaj služila kot pribežališče za ljudi, ki so po potresu ostali brez strehe nad glavo. Murn je bil strasten kadilec, po njegovi mizi v sobi v Cukrarni so se valjale pipice in kupi knjig. Istega leta je postal član skrivnega društva Zadruha, kjer se je spoznal s Cankarjem in Župančičem, Ketteja naj bi poznal že prej. Vendar Zadruha v tej postavi ni dolgo delovala, že kmalu je izstopil Cankar, za njim pa solidarno še Kette, kmalu za njima tudi Murn, ki so mu očitali preveliko kritičnost, leta 1898 pa je popolnoma prenehala

delovati. Murn je imel najbolj tesno vez z Župančičem, s katerim sta si bila tudi po letih bližje (Župančič je bil rojen leta 1878), medtem ko sta v tem času tesno prijateljevala Kette in Cankar, ki sta ravno pavzirala. Murnu so prijatelji pogosto očitali, da posnema ruskega pesnika Lermontova, po katerem se je zgledoval in se pri njem navdihoval in ki je bil mlademu pesniku tolik vzor, da je kasneje razmišljal celo, da bi šel kot on služiti vojsko, ki jo je idealiziral in si z njo prizadeval po finančni neodvisnosti in svobodi, da bi se tako rešil životarjenja, bede ter revščine. V tistem času je Murn začel zahajati v salon ljubljanske dame Franje Tavčarjeve, žene literata in kasnejšega ljubljanskega župana Ivana Tavčarja, ki je revnim nadarjenim dijakom nudila hrano in hišno knjižnico ter bila Murnova zaupnica in svetovalka. Takrat se je strašno zaljubil v lepo mladenko Almo Souvan, potomko bogate trgovske družine Ferdinanda Souvana, jo opazoval v gledališču, oprezal zanjo na sprehodih in ponoči zrl v njena okna ter ji pisal pesmi. V tistem času je bila ljubezen med fantom nikakršnega stanu in bogato trgovsko hčerjo nekaj popolnoma nezamisljivega, Murn si tega dolgo ni hotel priznati in je romantično upal, da bo njegova ljubezen le uslišana. Sodeloval je pri ustanovitvi novega skrivnega društva, čigar rezultat je bil zbornik *Na razstanku*, ki so ga maturantje pripravili leta 1898 in v katerem je bil na samem začetku Murnov cikel pesmi pod psevdonimom J. M. Aleksandrov. Imel je še več drugih psevdonimov, pod katerimi je objavljval svoja dela: Lucijan, Anton Jek, Juri Klas, Kres, Igorjevič, Jaroslav, Pintev. Murn je Almi po prijatelju predal v barvno usnje vezan in zlato obrezan almanah s posvetilom, vendar je od nje, spet po prijatelju, dobil le hladen odgovor, da nima nič proti takšnemu viteškemu poklonu. Murnovi upi so se razpršili v prah. V več pismih z Dunaja je prijateljem povedal, da je od Alme dobil "moralno korbico".

PROLETARIJAT.

"... in spravi z manoj brata ...
Ko pa potrka smrt na vrata,
Takrat ne spomni se, o Sveta,
Da žrtev greha smo prokleta,
Da narod verolomni
Smo v grehu velik, v spravi skromni;
Takrat, takrat, Devica sveta,
Pozabi grehe, zla nešteta
In samih nas ne puščaj v sili
Kot mi smo te pustili ..."

Utihnila je poezija "blata",
Pobožnost sveta je minula,
Brat vzdignil spet se je nad brata,
Spet vihra nizkih src zahrula ...
Marijo pa melanholija zlata
Somraka tihega obsula.

Jeseni 1898 se je odpravil na Dunaj, kjer je ob pomoči Tavčarjeve dobil štipendijo Trgovsko-obrtniške zbornice, da se je vpisal na eksportno akademijo, kar je nenavadno, saj je Murn od vseh predmetov najmanj maral matematiko. S Cankarjem in Župančičem so semester prestradali na Dunaju, Murna naj bi Almina odklonitev tako prizadela, da se je šel tolažit k prostitutki in nekateri viri pravijo, da si je poleg podedovane jetike nakopal še sifilis. Murn je nad velikim mestom in študijem kmalu obupal in se vrnil v Ljubljano. Na poti mu je v Celju zmanjkalo denarja, pa se je spomnil na prijatelja Polaka, ki je takrat kot učitelj služboval na Dolu pri Hrastniku, ter jo do njega mahnil kar peš. Ves premražen in shiran ga je po dnevu hoda našel, Polak ga je spravil toliko k sebi, da je lahko odšel naprej v Ljubljano. Tam je nekaj časa sanjal o vpisu na praško univerzo, kjer je želel študirati pravo, vendar je zaradi pomanjkanja denarja sprejel službo v odvetniški pisarni in tako odhod v Prago odlašal v nedogled. Ko se je Kette marca 1899 vrnil iz vojske, se je zatekel k njemu v Cukrarno, Murn se je na smrt bolnega prijatelja tako ustrašil, da je pobegnil na zdravljenje. Takrat se je tudi njemu začela pogosteje oglašati bolezen, pljuval je kri, zato je hodil na Gorenjsko in na Kras, da bi si na kmetih malo opomogel, in se vračal nazaj na delo v Ljubljano, kjer se je poleg duhomornega pisarniškega dela, ki ga je pehalo v obup, še vedno občasno predajal malomeščanskim radostim, hodil na plese in maškarade ter na dolge sprehode, kjer je znova in znova zbolel, dokler ni jetika pobrala tudi njega. Od Kettejeve smrti dalje si je prizadeval, da bi izdal svojo pesniško zbirko, urejal in pripravljaval je svoje pesmi vse do smrti 18. junija 1901, iskal založnika, ki ga ni in ni mogel dobiti, vse to si je prizadeval zato, ker se je bal, da bi se še z njegovo zapuščino zgodilo, kar se je s Kettejevo. Murnove *Pesmi in romance* je leta 1903 izdal njegov prijatelj Ivan Prijatelj. Na smrtni postelji, ko ni več mogel opravljati nobenega dela, mu je na pomoč spet priskočila stara znanka Franja Tavčar, ki mu je nosila hrano, velik paket za podporo mu je poslala tudi Alma Souvan. Murna tudi na smrtni postelji ni zapustil smisel za humor, s sosedom Damijanom sta tako rekoč tekmovala, kdo bo prej umrl, in si obljubila, da bo tisti, ki bo šel prvi, potrkal drugemu na steno. O tem nam je ostala Murnova pesem:

O Damijan, Damijan,
ne bodi vendar preveč bolan.

Meni ni tudi nič kaj lahko,
pa da bi skoro mi že bilo!

Pošljem rajši ti vinca pit,
da potolažim sosedu te skozi zid.

Takrat potrkam Damijan ti na zid,
takrat bom mandeljnov in življenja sit.

Poleg Ketteja in Murna nastopajo v besedilu *Veš, poet, svoj dolg?* še drugi realni zgodovinski liki: **Ivan Cankar**, rojen 10. maja 1876 na Vrhniki, ki je v Ljubljani hodil na realko in kasneje na Dunaju najprej za kratek čas študiral tehniko, se prepisal na

slavistiko, vendar študija nikoli ni dokončal. Že v Ljubljani se je preživljal s pisanjem leposlovja, s čimer je nadaljeval tudi na Dunaju, bil je tako rekoč prvi slovenski "profesionalni" samostojni umetnik, ki je živel oz. živetaril od svojega pisanja in miloščin. V besedilu ga spoznamo v Zadruzi kot borca za pravico mladeničev do živahnega življenja in pesnika, katerega zbirko *Erotika* je samovoljno pokupil in zakuril tedanji ljubljanski škof Anton Bonaventura Jeglič. Naslov zbirke in pa cikel pesmi *Dunajski večeri* se je zdel klerikalcem skrajno pohujšljiv in dekadenten, zato so mislili, da bodo s požigom obvarovali slovensko družbo zla in pohujšanja.

Cankarjeva *Erotika* in Župančičeva *Časa opojnosti* sta izšli skoraj istočasno, obe tik pred Kettejevo smrtjo, v začetku aprila 1899, za veliko noč. Ko je novica o požigu zbirke prišla do Cankarja na Dunaj, je pisal bratu Karlu v Ljubljano: *Škof je torej res tako prismojen, da se gre blamirat s tako srednjeveško neumnostjo. Pesmij s tem ni zatrl. Zakaj po §. 20. zakona o autorjevem pravu mora izdati založnik tekom treh let drugo izdajo knjige, drugače pa ima vse pravice zopet pisatelj sam. Če je kupil škof moje pesmi kot popolno last, tedaj mora napraviti v treh letih škof sam novo izdajo ter plačati meni vrh tega dvesto forintov. V nasprotnem slučaju pa jih prodam še boljše komu drugemu /.../ "Slovenski list" se je imenitno odrezal. Tu gori je vzbudila njegova ocena precej smeha ... Kako bo odpiral škof svoja okna: – 700 zaprtkov! – Ob izidu obeh zbirk so namreč z negativno kritiko dvignili prah v konzervativnem klerikalnem glasilu *Slovenski list*, najprej o Župančičevi: *Pesni so iz struje moderne dekadence na prvi stopnji. Lepi redki verzi, igranje drzne fantazije, kipenje bujnih prsij pa plemenečih očij in med kako lepo mislijo tudi nekoliko blasfemije na verski čut n. pr. da s križa ukrade ženski poljub, da Bog ni oni po cerkvah, ampak ljubček spremljevalec! To je poezija! Piruh srednje vrste!*; nato še o Cankarjevi: *Te pesni pa že stoji na vrhuncu "lepih časov". Ljubica se pesniku vedno valja po divanu, on pa postaja nervozen. Kar ni mogel stlačiti v verze, spisal je o "zopernem mehkem telesu" v prozi. Svetla luna igra tudi precej veliko vlogo. Ni čudo! Pohotnost jo prekaša. Ta piruh je zaprtek; kdor ga kupiš, odpri okno, da ti ne okuži zraka.* (SL, 1. april 1899)*

Oton Župančič, rojen 28. januarja 1878 v Vinici, prihaja iz trgovske družine, ki se je 1891 preselila iz Bele Krajine v Ljubljano, tudi njegov oče, sicer trgovec, je ububožal in le stežka preživljal družino, tako da je Župančič prav tako kot ostali trije trpel revščino in so ga pri šolanju podpirali bogati mestni dobrotniki. Župančič se je leta 1894 po dolgem pregovarjanju pridružil skrivnemu dijaškemu društvu Zadruza, nekateri člani so bili namreč do njega skeptični, ker je bil prej član bolj katoliško usmerjenega društva in je pod Krekovim mentorstvom objavljaval prve pesmi, Zadržani pa so bili bolj liberalno usmerjeni, tako da so ga dodobra pretipali, preden so ga sprejeli medse. Župančič se je v tistem času še podpisoval Zupančič, objavljaval pa je pod psevdonimi: Aleksij Nikolajev, Pavel Strnad, Beli Kranjec, Smiljan Smiljanič, Gojko. Oton se je v višji gimnaziji zaljubil v

Berto, njej je tudi posvetil večji del pesmi v *Čaši opojnosti*. S Cankarjem sta se v tistem času začela navduševati nad dekadenco in francoskimi pesniki, čitali so Verlaine, Baudelaireja, se navdihovali pri romantikih (od tod se modernike naziva tudi z novoromantiki), ljudski in klasični poeziji, celo orientalski motiviki, kar je bilo v nasprotju s prizadevanji za realizem in naturalizem v slovenski literaturi, za kar so se zavzemali liberalci. Na Dunaju je Župančič od leta 1896 študiral zgodovino in zemljepis, s Cankarjem sta gori živela precej boemsko življenje, za kratek čas se jima je pridružil tudi Murn. Župančič je edini od trojice, ki je dočakal visoko starost, umrl je leta 1949, vsi štirje so pokopani v grobnici moderne na ljubljanskih Žalah.

Anton Aškerc, rojen 1856, največji slovenski epski pesnik, je opustil poklic duhovništva in se posvetil literarnemu udejstvovanju, bil je narodno zaveden, boril se je proti germanizaciji; kler se je v tistem času sicer boril za germanizacijo, podpiral monarhijo. Leta 1890 je objavil zbirko *Balade in romance* in se zblizal z ljubljanskim liberalnim krogom, ki je leta 1897 prav zanj ustanovil službo mestnega arhivarja. Aškerc je bil poetom moderne v zgodnji dobi vzornik, od leta 1895 je bil tudi mentor za začetnike pri *Ljubljanskem zvonu*, prav on je odkril tri nadarjene mlade pesnike: Ivana Cankarja, Dragotina Ketteja in Otona Župančiča, vendar so kmalu zanj postali preveč dekadentni in jih zaradi svojega trmastega zagovarjanja tendenčnega realizma ni več podpiral, zato so se njihovi odnosi ohladili. Ko je Cankar javno kritiziral Aškercovo posthumno ureditev Kettejeve pesniške zbirke, je prišlo do končnega preloma med Aškercem in poeti moderne, kar je Aškercu prizadelo.

Franja Tavčar, rojena leta 1868, je bila soproga odvetnika, politika slovenskega liberalizma in postromantičnega pisatelja ter kasnejšega župana Ljubljane dr. Ivana Tavčarja, s katerim sta imela štiri sinove in hčer. Bila je doberdelna organizatorica ljubljanskih liberalnih žensk, vzpodbujala jih je k narodni zavesti, doberdelnosti in liberalni neodvisnosti, kar je bil odmik od klerikalizma, čeprav je bila katoličanka, skrbelo je tudi za izobraževanje deklic, delovala je na karitativnem področju, pri sebi doma je rada gostila revne a nadarjene dijake, ki so bili deležni tako telesne kot duhovne hrane, pri Tavčarju so si dijaki lahko sposojali knjige. Cankar je tik pred maturo nehal zahajati k Tavčarjevim, ker se je sprl z Ivanom, ki mu je očital, da se vede predrzno in žaljivo ter da ne vrača izposojenih knjig. Cankar naj bi Tavčarja kasneje iz maščevanja upodobil kot liberalnega dr. Grozda v satirični komediji *Za narodov blagor*, kar je sam sicer zanikal. Takrat pa je v njen salon začel bolj pogosto zahajati Murn, ki se je dobro počutil kot "literarni gigerl" in zabavljáč ljubljanskih dam, tam je tudi gojil upe, da bi se prebil iz svoje splošne bede z bogato poroko, kar mu je z odklonitvijo Alme Souvanove splavalo po vodi.

Alma Souvan (1880–1964) je bila potomka bogate slovenske trgovske družine Souvan, njen oče je bil **Ferdinand Souvan** (1840–1915), mama pa Rozalija (1848–1919, rojena Frölich, oče je bil trgovec in posestnik, pozneje hotelir Pri zlatem levu),

igralka in pevka, ki je nastopala po slovenskih čitalnicah, med drugim je igrala Bogomilo v *Krstu pri Savici* leta 1865. Ferdinand Souvan je bil zelo podjeten in delaven gospod, poznavalec blaga in tržišč, družinsko podjetje je spravil do višine, ki je ni imelo ne prej ne pozneje. Podpiral je narodna in zlasti trgovska društva, a se v javnem življenju ni želel posebno udeleževati. Svoje imetje je širil z nakupi: 1882 grad Volčji potok, 1888 hišo na Kongresnem trgu 14, 1901 grad Čemšenik pri Domžalah. Alma Souvan se je leta 1903 poročila z dedičem druge bogate ljubljanske trgovske družine Francem Urbancem.

Škof Anton Bonaventura Jeglič (1850–1937) je po škofu Missii 1898 prevzel ljubljansko škofijo. Bil je narodno zaveden, za razliko od škofa Missie, ki je deloval protinarodno, za nemško monarhijo; kot politik je deloval za Katoliško narodno stranko. Zaradi pohujšljive vsebine je dal požgati Cankarjevo *Erotiko*.

Anton Dermota (1876–1914) je bil publicist in politik, s Cankarjem, Kettejem, Murnom in Župančičem so se srečali v okviru ilegalnega dijaškega društva Zadruga, v katerem je bil tajnik in nekaj časa tudi predsednik. Župančič je o njem zapisal, da je bil v mladih letih pod vplivom socialnih nazorov Janeza Evangelista Kreka in da je kot član dijaške Zadruge kazal globoko etično resnost, izpopolnjeval svojo notranjost in se bavil s problemi življenja in človeške družbe. Kasneje je študiral pravo v Prazi.

Janko Polak (1878–1974) je bil pesnik, šolski pisatelj in učitelj, z Murnom sta skupaj obiskovala osnovno šolo v Marijanišču, potem je šel na učiteljske, kjer je leta 1897 maturiral. Od 1897 do 1900 je kot učitelj služboval na Dolu pri Hrastniku, kjer ga je na poti z Dunaja, kot že zgoraj omenjeno, obiskal Murn. Z Murnom sta imela tesen stik od dijaških let dalje, ko sta se spet našla; ohranjena nam je njuna obširna pisemska korespondenca. Polak je Murna pogosto spraševal za mnenje o svoji poeziji, ki jo je Murn dobrohotno kritiziral: *Tvoje pesni imajo manjšo vrednost kot one, ki si jih delal v Ljubljani. Dikcija se mi zdi tukaj diletantska, negotova, štil tvoj je nekam otročji ... Le stil e l'home (Štil je človek), pravijo in to je tudi res! Po Tvoji dikciji in štilu sklepam da ti je to, kar si hotel povedati neznano!*

Poleg njih v besedilu *Veš, poet, svoj dolg?* stoje fiktivni liki: Vehovec, ki se pod tem imenom pojavi v Kettejevem dijaškem dramskem poskusu *Naši dijaki*, prav tako Kmet in Modrian. Vehovec ob podpori Modriana in Dermote predstavlja antipod štirim revnim a nadarjenim poetom in s svojim delovanjem prispeva h Kettejevemu propadu. Ljubljansko liberalno politično srenjo predstavlja še Intendant. Pogovor med Kettejevim telesom in dušo iz zadnjega dejanja je navdahnjen po Kettejevem dramskem dialogu *Duša in telo*.

Nad vsemi bdi Muza, kot idealizirana in realna podoba ženske, ki si jo predstavlja vsak poet po svoje, po potrebi in nuji. Za tisti čas je veljalo, da je ženska v poeziji, se pravi imaginaciji, najbolj pomembna, medtem ko je v realnem življenju popolnoma neznatna, poezija je je

polna, v zgodovini pa je sploh ni; bila je sužnja v patriarhalni družbi, komajda je znala brati, bolj slabo črkovati in bila je očetova, če se je poročila, moževa last. Muze so bile v grški mitologiji boginje umetnosti in znanosti, bilo jih je devet: *Erato* – muza ljubezenske poezije, *Euterpa* – muza glasbe, zlasti lirike, *Kaliopa* – muza epike, retorike, filozofije in znanosti, *Klio* – muza zgodovine, *Melpomena* – muza tragedije, *Polihimnija* – muza resne glasbe, himen, *Talija* – muza komedije, *Terpsihora* – muza plesa, *Uranija* – muza zvezdoslovja. Muza v besedilu je vse hkrati, ženska in navdih, ampak ne ostane na ravni pasivnega objekta želje, v besedilu se emancipira, saj ona kot nekakšen režiser vodi dogajanje, zgodovino, vanj posega in ga obrača, ona je tako rekoč Bog predstave o življenju naših poetov.

VIRI IN LITERATURA

- Aleksandrov (Josip Murn): *Pesmi in romance*, ur. Ivan Prijatelj, uvodna beseda Aleksandrov/I. Prijatelj: str. IV–XLII, L. Schwentner, Ljubljana 1903.
- Marja Borštnik: *Pisma slovenske "moderne"*: I–XLII: 1896–1901, Mladinska knjiga, Ljubljana 1971.
- Ivan Cankar: *Erotika*, Kleinmayr G Bamberg, Ljubljana 1899.
- Ivan Cankar: *Zbrano delo*, predvsem pisma knjige 26, 27, 28, 29, 30 (pripravil in opombe napisal Jože Munda), Državna založba Slovenije, Ljubljana 1967–1976.
- Izidor Cankar: *Ivan Cankar v Zadruzi*, Dom in svet, Letn. 33, št. 1/2 (1920), str. 12–17.
- Marjan Dolgan: *Literarni atlas Ljubljane: zgodbe in nezgode 94 slovenskih književnikov v Ljubljani*, Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana 2014.
- Marko Juvan, Irena Novak Popov: *Župančičev poklon (homage) Murnu, Manom Josipa Murna Aleksandrova*, Jezik in slovstvo, letnik 35, številka 1/2, str. 4–14.
- Dragotin Kette: *Poezije*, ur. Anton Aškerc, uvodna beseda Dragotin Kette/A. Aškerc: str. III–X, L. Schwentner, Ljubljana 1900.
- Dragotin Kette: *Poezije*, ur. Anton Aškerc, uvodna beseda Dragotin Kette/A. Aškerc: str. IX–XXXVII, L. Schwentner, Ljubljana 1907.
- France Koblar: *Zbrano delo Dragotin Kette*, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1949.
- Juraj Martinovič: *Dragotin Kette*, prevedel Severin Šali, Partizanska knjiga, Ljubljana 1978.
- Janez Mušič: *Dragotin Kette*, Založba Mladika, Ljubljana 1993.
- Dušan Prijevec: *Zbrano delo Josip Murn*, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1954.
- Ivan Prijatelj: *Domovina, glej umetnik*, v: *Izbrano delo*, Ivan Prijatelj (izbral in uredil Franc Zdravec), Mladinska knjiga, Ljubljana 1976, str. 179–212.
- Slovenska biografija*, <http://www.slovenska-biografija.si/>.
- Jože Snoj: *Josip Murn*, Partizanska knjiga, Ljubljana 1978.
- Oton Župančič: *Čaša opojnosti*, L. Schwentner, Ljubljana 1899.

ZGODOVINSKO OZADJE

1804–1866 Avstrijsko cesarstvo

1848 pomlad narodov – marčna, liberalna meščanska revolucija odstrani Metternichov režim in prisili avstrijskega cesarja v odpravo fevdalizma in sprejetje ustave. Izoblikujejo se slovenske narodnopolitične zahteve, zastavi slovenski narodnopolitični program: Zedinjena Slovenija. Prej je slovensko ozemlje razdrobljeno na dežele: Kranjsko, Štajersko, Primorsko in Koroško; najpomembnejša pobudnika sta bila Janez Bleiweis in Matija Majar Ziljski. Svojo peticijo v treh točkah, s katerimi je nasprotovalo vključitvi Avstrije v nemško cesarstvo, zahtevalo ustanovitev Slovenije in priznanje slovenščine, je izdalo tudi dunajsko društvo Slovenija. Maja so jo člani društva na čelu s predsednikom Franom Miklošičem predstavili v Ljubljani. Svoje zahteve so predstavljali na številnih javnih zborovanjih, organizirali so tudi podpisovanje peticije, ki ga je podprl škof Anton Martin Slomšek. Čeprav Slovenci s svojim političnim programom niso uspeli, je po revoluciji avstrijska oblast začela Slovence priznavati kot enoten narod, povečala se je vloga slovenščine, v kateri so izdajali uradni list, vedno bolj je bila zastopana tudi v šolah, še zlasti v srednjih. Znanje jezika med slovenskimi izobraženci se je izboljšalo.

1849–1859 Bachov absolutizem je nastopil po zadušitvi revolucije. Uvedene so bile številne reforme na gospodarskem področju, kjer je prevladovala skrajno liberalna gospodarska politika, ki je dala zagon kapitalizmu. Vpliv države naj bi bil pri tem čim manjši. Dokončno so bili odpravljeni cehi, razvijalo se je bančništvo, industrija, pospešeno so gradili železnice. V tem obdobju je bila dograjena tudi Južna železnica (Dunaj–Trst). Bach je uvedel tudi denarno reformo: 1 goldinar je imel sedaj 100 in ne več 60 krajcarjev, kar je poenostavilo računanje z denarjem. Velike spremembe so bile tudi na šolskem področju. Ukinjene so bile višje šole (samo na Slovenskem), s čimer so želeli prebivalce monarhije prisiliti k študiju na Dunaju, ki je potekal zgolj v nemščini. Gimnazije so postale osemrazredne, uvedena je bila matura. Velike pristojnosti na področju šolstva in zakonskega prava je dobila Cerkev, s katero je bil leta 1855 sklenjen konkordat. Potlačene so bile politične želje Slovencev, narodno prebujanje se je preselilo na kulturno področje.

1859 Avstrijsko cesarstvo izgubi vojno s piemontskim kraljestvom.

1860 je bila sprejeta ustava, ki je omogočila civilne in politične pravice v Avstrijskem cesarstvu. Med drugim je bila takrat sprejeta slovenska himna *Naprej zastava slave* (avtorja Simon in Davorin Jenko), ki ostane himna še v Jugoslaviji do druge polovice osemdesetih let. Začne se vzpon liberalizma.

1862 je bila ustanovljena prva čitalnica v Trstu, njihovo število je naglo raslo. Čitalnice so v šestdesetih letih 19. stoletja pospešile slovenski politični razvoj. To so bili prostori, kjer so prirejali t. i. bésede; to so bile prireditve, ki so širile družbeno vlogo slovenščine. Največja čitalnica, ki je imela tudi največji vpliv, je bila v Ljubljani. Prav tako so narodno zavest krepila tudi druga društva:

1863 Slovensko telovadno društvo Južni sokol;

1864 Slovenska matica, ki je skrbela za izdajo slovenskih knjig;

1867 Dramatično društvo, ki je bilo predhodnik slovenskega narodnega gledališča.

Ustanovitev društev je pomenila prvi korak na poti k izoblikovanju vrhunskega slovenskega športa, kulture in znanosti. Za širjenje političnih idej so bili pomembni tudi časopisi; leta 1863 je začel izhajati politični časnik *Naprej*, ki ga je urejal Fran Levstik, v tem času so izhajali še časopisi *Triglav* (v nemščini), klerikalni *Slovenec* in liberalni *Slovenski narod*. Njegov urednik je bil Josip Jurčič.

1866 Avstrijsko cesarstvo izgubi vojno s Prusijo.

1867–1918 Avstro-Ogrska

Avstrijsko cesarstvo sklene kompromis z Madžari in nastane dualistična ureditev. V vojni je Italija dobila Beneško Slovenijo, Madžarska Prekmurje, kar je bil hud udarec za slovenska prizadevanja po združitvi. Cesar je bil Franc Jožef I.

1867–1879 liberalno obdobje

1868–1871 taborsko gibanje

Tabori so bili javna zborovanja po češkem vzoru (val panslavizma, učenje cirilice, ruščine). Na taborih, ki so običajno potekali ob nedeljah, so govorniki predstavljali zahteve po združenju Sloveniji, o pravici do uporabe slovenskega jezika v uradih, bogoslužju in šolah, o šolstvu, pa tudi o drugih gospodarskih in političnih temah. Pomembno je bilo, da so tabori preseglji družbene in politične razlike, ki so se izoblikovale med dvema strujama slovenskih politikov: staroslovenci (zbrani okrog Bleiweisa, Tomana in Coste), ki so bili konzervativni, povezali so se z duhovščino, plemstvom in dvorom ter sprejeli dualizem, in mladoslovenci (zbrani okrog Levstika in Jurčiča), ki so zagovarjali zahtevo po zedinjeni Sloveniji in reorganizacijo Avstro-Ogrske v federativno državo. Mladoslovenci so bili naklonjeni tesnejšim povezavam z južnoslovanskimi narodi, svojo zaščitnico so videli v Rusiji. Avstrijska vlada, ki jo je vodil grof Hohenwart, je leta 1871 tabore prepovedala. Mladoslovenci so v Mariboru začeli izdajati časopis *Slovenski narod*, ki je bil kasneje preseljen v Ljubljano. V Ljubljani je kot protiutež liberalnemu časopisu leta 1873 začel izhajati konzervativni *Slovenec*.

1871 je bila ustanovljena Tobačna tovarna v Ljubljani. To je bil čas, ko se je krepil nemški nacionalizem. Liberalno meščanstvo je kot vzorno videlo le enonarodno državo, zato je

pričakovalo, da se bodo vsi nenemški (neavstrijski) narodi temu podredili. Jezik in kulturo teh narodov so označili za nemeščansko in nepolitično. Slovenske uradnike in profesorje so premestili v neslovenske kraje, na njihova mesta pa nameščali nemške. Kljub temu se je meščanstvo na Slovenskem cepilo na nemško in slovensko, ki je bilo v podrejenem položaju. Marsikateri Slovenec je podlegel pritisku in začel dajati prednost nemščini in nemški kulturi. Ti ljudje so dobili vzdevek nemškutarji.

1873 je vlada uvedla reformo volilnega zakona, po katerem državnega zbora niso volili več federalistično usmerjeni deželni zbori, temveč direktno štiri stanovske kurije: veleposestniki, mesta, trgovske komore in deželne skupnosti – tako je zagotovila nemško liberalno večino v državnem zboru. Slovenci so izgubili večino na Kranjskem, kar je bil velik poraz, saj je bila Kranjska takrat skoraj v celoti slovenska. Mladoslovenci so uvideli, da se ne morejo hkrati boriti proti nemškemu nacionalizmu in konzervativizmu staroslovencev, zato so morali sprejeti enotnost slovenskega političnega tabora. To obdobje označujemo kot slogaštvo, saj so Slovenci kljub idejnemu nasprotju navzven nastopali enotno. Istega leta je bila tudi svetovna razstava na Dunaju, industrijska razstava, katere namen je bilo vzpodbujanje gospodarstva, pridobivanje novih trgov in vzpodbujanje trgovskih odnosov, razstava je vsebovala dosežke različnih področij: industrije, strojništva, kmetijstva in umetnosti. Prav tako pa se je le en teden po odprtju svetovne razstave, 9. maja leta 1873, zgodil zlom Dunajske borze, zaradi česar je bila Avstro-Ogrska v krizi še naslednjih šest let. Kriza je omajala zaupanje v podjetniško, obrtno in trgovsko svobodo.

1878 berlinski kongres in okupacija Bosne in Hercegovine

1879–1893 konzervativno obdobje v Avstro-Ogrski, pod Taaffejevo vlado, ki je zastopala koristi veleposestnikov in cerkve, je tudi v Sloveniji neposredno podpirala krepitev klerikalizma. Ta je postavljala verska čustva nad nacionalna, si prizadeval uveljaviti načelo legitimizma proti naravnim pravicam narodov in bil tako naravni zaveznik dunajskega dvora. V svojo krepitev je klerikalizem ustanavljal posebne politične in kulturne institucije, pri čemer je glavna vloga pripadla Antonu Mahničju, kot njegovemu filozofu in ideologu, medtem ko je bil pobudnik in glavni nosilec politične akcije ljubljanski škof Jakob Missia.

1881 je umrl Janez Bleiweiß, konzervativni slovenski politik – staroslovenec, zdravnik, živinozdravnik in izdajatelj *Kmetijskih in rokodelskih novic* (prvega in dolgo časa edinega slovenskega časnika, ki je izhajal med letoma 1843 in 1902), ki je ostal brez pravega naslednika. Med liberalnimi politikmi pa so se uveljavljali tisti, ki so v slogaštvu videli oviro za nadaljnji razvoj. Od mlajših politikov, ki so zastopali tudi radikalnejše interese, sta se uveljavila predvsem Ivan Tavčar in Ivan Hribar. Na Kranjskem se je začela kulturna vojna med katoliškimi tradicionalisti in integralisti na eni ter liberalci, progresivci in antiklerikalci na drugi strani. V tem času se je intenzivirala industrializacija in nastale so socialne tenzije, nastala so socialistična in krščanskosocialna gibanja, ki so mobilizirala delavske množice.

Tega leta je začel izhajati osrednji slovenski literarni mesečnik *Ljubljanski zvon*, ki je bil liberalno usmerjen, ustanovili so ga Josip Juričič, Janko Kersnik, Fran Levce in Ivan Tavčar in v katerem so poleg ustanoviteljev objavljali vsi pomembni slovenski pesniki in pisatelji: Anton Aškerc, Simon Gregorčič, Janez Trdina, Fran Levstik, predvsem pa t. i. "novostrujarji" Cankar, Kette, Mum in Župančič.

1883 je bila v Ljubljani ustanovljena Katoliška tiskarna, *Slovenec* pa je postal dnevnik.

1884 je ljubljanski knezoškof postal Jakob Missia, po rodu iz Štajerske, ki je kasneje, ko je opravljal službo v Gorici, postal prvi slovenski kardinal (1899). Missia je nasprotoval neodločenosti in nenačelnosti slogaške politike. Podpornika je našel v Antonu Mahničju, goriškem bogoslovnem profesorju, ki je pustil veliko sledi v slovenskem javnem in kulturnem življenju. Mahnič je v klerikalnem tisku ostro napadal napredne slovenske literate Stritarja, Gregorčiča, Aškerca, Trdino, Levstika, Jurčiča in Tavčarja. V *Slovenecu* je objavil serijo člankov z naslovom *Dvanajst večerov*, v katerih je utemeljeval potrebo po tem, da vse javno in politično življenje usmerjajo verska načela, veliko nevarnost je videl v socialističnem gibanju.

1888 je bil ustanovljen *Dom in svet*, slovenski katoliški literarni mesečnik, nad katerim je bdel Anton Mahnič.

1890 je bilo ustanovljeno Katoliško politično društvo, iz katerega je izšla Katoliška narodna stranka, ki se je 1905 preimenovala v Slovensko ljudsko stranko. Svojo moč je črpala iz kmečkih množic, Kranjska je bila takrat še večinoma agrarna, pritegnila pa je tudi dobršen del delavstva. Pomembno vlogo pri njenem delovanju je imela duhovščina (kler). Njena najbolj vidna predstavnika sta bila Janez Evangelist Krek in Ivan Šušteršič, stranka pa je delovala v okviru krščansosocialnega protikapitalističnega gibanja.

1893 je bil začetek politične krize v monarhiji, ki se je končala s prvo svetovno vojno. Po Taaffejevem padcu je v državi nastalo veliko političnih strank, še posebno tistih, ki so bile nacionalistično usmerjene. Nemške in italijanske so se zavemale za ohranitev privilegijev, ostale stranke pa so želele doseči enakopravnost svojih narodov v primerjavi s prvima. V državi so se pojavila močna idejna in nacionalna nasprotja, ki so omrtvila delo parlamenta in vlade, ki je lahko vladala samo še s pomočjo cesarskih odredb. Razcepljenost se je pokazala tudi med Slovenci. Na Kranjskem so se pojavile različne politične stranke. Nasprotni pol konzervativni klerikalni Katoliški narodni stranki so predstavljali liberalci, ki so imeli oporo v meščanstvu in vaških veljakah. Iz leta 1891 ustanovljenega Slovenskega društva je nastala Narodna, kasneje Narodna napredna, stranka, katere najvidnejša predstavnika sta bila Ivan Hribar in Ivan Tavčar. Razcep se je zgodil tudi na Štajerskem, vendar kasneje zaradi močnega nemškega pritiska. Leta 1906 je bila ustanovljena Narodna stranka za Štajersko (liberalci), leto kasneje pa še Slovenska kmečka zveza za Štajersko (klerikalci). Leta 1896 je bila ustanovljena še Jugoslovanska socialdemokratska stranka.

1895 ljubljanski potres, ki botruje celostni prenovi mesta.

1896 je vladi pod vodstvom poljskega plemiča Kazimirja Feliksa Badenija uspelo izvesti volilno reformo. Z njo je bila uvedena peta ali splošna kurija, znotraj katere so lahko volili vsi moški (tudi tisti, ki so to že storili v drugih kurijah), ki so bili starejši od 24 let. Dokončno so bile kurije odpravljene leta 1907, ko je bila uvedena splošna in enaka moška volilna pravica. S to spremembo je še narasel pomen določitve volilnih okrajev. Na Slovenskem jih je bilo 24, vendar so v nekaterih večino dobivali Nemci ali Italijani zaradi gospodarskih in političnih pritiskov na ljudi. Leta 1896 so bile v Ljubljani županske volitve, na katerih je bil za župana izvoljen liberalec Ivan Hribar, ki je bil ljubljanski župan do leta 1910. Zaslužen je za popotresno obnovo Ljubljane, povabil je urbanista Fabianija, da je uredil urbanistično podobo mesta, uredil je električno napeljavo, tramvaje itd.

V zadnjih letih 19. stoletja so se med strankami in tudi zunaj njih oblikovali različni pogledi na prihodnost Slovencev in usodo habsburške monarhije. Prevladovalo je prepričanje, da je politična preureditev Avstro-Ogrske nujna. V Slovenski ljudski stranki so zagovarjali trializem, delitev monarhije na tri enote: Avstrijo, Madžarsko in jugoslovansko enoto. Jugoslovanska enota naj bi obsegala slovenske dežele, Hrvaško z Dalmacijo in Istro, Slavonijo ter Bosno in Hercegovino. To idejo so Nemci in Madžari ostro zavračali, naklonjen pa ji je bil prestolonaslednik Franc Ferdinand. Radikalnejše ideje so zahtevale dokončen prelom s Habsburžani in podpirale ustanovitev samostojne jugoslovanske države, v kateri bi bili združeni vsi južnoslovanski narodi, tudi Srbi in Črnogorci, ki so že imeli svoji državi. Najbolj vneti privrženci teh idej so bili prepородovci, člani revolucionarnega društva Preporod, ki je bilo dejavno med slovenskimi dijaki in študenti. Jugoslovanska ideja se med kmečkimi množicami ni razširila, ravno tako ji je nasprotoval precejšen del duhovščine. Kljub burnemu političnemu dogajanju je vladal do 1908 v avstrijskem delu monarhije gospodarski razcvet. Industrijska revolucija je pospešila preobrazbo kmetijske družbe v tehniško. Mesta so zelo hitro rasla, zlasti Dunaj, pa tudi na Zgornjem Štajerskem, Predarlškem in Češkem. Vzporedno se je bogatila kultura. Dunaj je dobil novo podobo (zgradili so mestni obroč) s še danes nezamenljivim videzom. Med letoma 1880 in 1910 je okrog 300.000 (1/6) Slovencev emigriralo v ZDA, Južno in Severno Ameriko, Nemčijo, Egipt in tudi druga večja mesta avstro-ogrske monarhije (Zagreb, Dunaj). Takrat je v Trstu živelo več Slovencev kot v Ljubljani.

VIR IN LITERATURA

Svarog: *Slovenci in leto 1848, Slovenci v drugi polovici 19. stoletja, Slovenci ob koncu 19. stoletja*, http://mss.svarog.si/zgodovina/3/index.php?page_id=8360.

Zdenko Čepič et al.: *Zgodovina Slovencev*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1979.

IZ PISEM CANKARJA, KETTEJA, MURNA IN ŽUPANČIČA

Tvoje pesmi sem dobil in prečital. /.../ Toliko smem reči, da so te pesmi boljše nego zadnjič mi doposlane, ali da so dovršene, tega menda niti sam ne misliš. Vidi se na njih, da so "aus einem Guss", da nisi pri njih potil Cimpermanovega potu; ali baš zato so včasih prelahke, preneznatne. Toliko pa se moram pohvaliti, da jih preveva nekaj okrepčujoč duh naravin, česar pri prejšnjih pesmih menda ni bilo ali vsaj ne v toliki meri. Ti boš delal še prav lepe pesmi, (in tudi med temi so nekatere kaj prijetne), ako se boš obvaroval jedne edine napake, to je: posnemanja. Ako hočeš slušati dober svet, Muren, slušaj ga, pa ne glej na to, kdo Ti svetuje, ampak kaj Ti svetuje. Pri Tvojih pesmih se namreč večkrat pozna, da si dikcijo posnel pri kakem pesniku. Jaz ne bi imel ničesa proti temu, saj je Cankar tudi posnemal tu Gregorčiča, tam koga družega, Jenko bajje Heineja, Aškerc narodne ruske pesmi itd. itd., ali drugo je posnemati dikcijo samo, drugo zopet povedati kako lepo novo misel na nov način, kjer seveda s posnemanjem ni nič. /.../ Pa to Te prosim, ne prepusti se nikar preveč fantaziji, ker ne le ona sama, ampak v družbi z bistroumnostjo, čustvom in presodkom stvarja popolne umotvore. Veseli pa me, da si tako priden, kajti, če si tudi sedaj v nekakem "Sturmu in Drangu", to se bo vendar sčasoma pomirila Tvoja nemirna duša, in pesmi bodejo gotovo dovršenejše. To pa Ti že sedaj rečem: pusti francoske in španske romance in uči se raje na narodnih pesmih. Vsi veliki pesniki so se učili na njih.

Kette Murnu, 27. januarja 1897

Tvoje pesmi sem prečital z največjim veseljem. Ti golobček, precej napreduješ. Kako me to veseli, da nočeš več krevsati po Španskem, toda da po Francoskem potuješ, me pa draži. Ti sicer praviš, da si na Nemškem, pa Bog ve, če niso tisti Tvoji Dehmel in Liliencron kakšni Francozi. Potlej pa je že vse skup jedna figa! – No, vzlic temu mi vzlasti prve pesmi zelo ugajajo, da je le drugačno, nego na Kranjskem, "kjer po stari šegi še drekajo". Prvi dve sta mi vzlasti radi tega zelo všeč, ker je v njih duševno stanje mladeniča in propale

Liza Marija Grašič, Rastko Krošl, Aljoša Koltak (delovni posnetek)

ženske tako lepo izraženo. Tudi četrta in peta (Ne vstajaj ..., Pod oblačnim ...) sta krasni. Pa kaj Ti bi to pravil, saj moraš sam najbolje vedeti, kaj je lepo, da sem Te pa razumel, verjemi. – Vendar mislim, da bi se dalo na Dunaji najti tudi drugih snovij. Toda pst! Ti si dejal, mi smo subjektivni. Jaz umolknem in rečem le toliko: Vsak po svoje! Vendar bi rad vedel, kake nazore imaš Ti zdaj o bistvu poezije.

/.../ Pa menda vendar ne misliš, da so vsi Slovenci tepci. Slovenska pamet je res da počasna, od jedne pa do druge pametne misli potrebuje petdeset let (vzlic duhovitosti nekaternikov), pa pride vendar-le naposled do svojega smotra. In to je čisto prav od nje, drugače bi morala kedaj s kesanjem izreči besede tistega polža, ki je sedem let lezel čez prelaz, a prišedši do polovice padel in zdihnil: "Ti šentana naglost, ki nisi nikoli nič prida." Čez petdeset (pri profesorjih 51) let se torej tudi pri Slovencih spozna prava poezija. Baš radi tega pa bom jaz pel tako, kakor bom sam spoznal za pravo, ne pa, kakor bi ugajalo kakemu filistru. In Ti imaš čisto prav, če se nič ne oziraš nanje.

Kette Cankarju, 7. marca 1897

Kar se tiče moje poti, sklenil sem tako delati, da se bo povsodi zrcalilo mišljenje dobe v koji živimo – seveda v narodnem duhu ... kolikor ga mi Slovenci specijelno še imamo ... Skušal pa ne bom samo analogno s časom naprej stopati – to delajo seveda kako! – tudi naši takozvani Eintagsfliegen – ampak biti od spredaj –!

Murn Omersi, junija 1897

Verlaineja nisem dobil, Muren mi ga torej ni poslal, zakaj, to vedi Bog. Podrezaj ga, podrezaj, če kje nanj naletiš, saj Te ne bo ugriznil: murni nimajo klešč, saj niso skorpionji, žela tudi ne, saj niso bečele, kopita tudi ne, saj ... saj res!

Kette Cankarju, 25. oktobra 1897

Ti nisi mogel drugače živeti, nego si. Ti si pesnik, in kot tak že po naravi strasten, občutljiv človek. Brez strasti pa ni pesnikov, torej bi tudi Ti ne bil pesnik, da nisi strastan. Kaj si jaz upam trditi?! ... Pa je vendar le res. Brezstrastni pesniki a la Gangl, Doksov ... niso pesniki, ampak pesmotvorci. Ali, če hočejo biti po vsi sili pesniki, dobro, potem pa moramo vzdeti Prešernu, Gregorčiču, Aškercu drugo ime, ne pesnik. Recimo, človek! – Smejati pa se le moram Ganglju, Doksov-u in enakim, ki hote pesnikovati brez strastij. Ali se ne pravi to hišo zidati brez kamenja v oblake. Ljubezen je strast – neizcrpen vir lirike – pregrešna, pst, te ne sme biti v pesmih katoliških pesnikov. Jeza je strast – neizcrpen vir satir – pregrešna; doli ž njo, entuziazem za karkoli je strast, a brez njega pišejo naši pesniki. Jaz pa nimam kar nič veselja za njihove umetne cvetke, naj si bodejo še tako lepo barvane, ko so pa brez

– duha, ko pa nimajo svojih korenin v srcu človeškem, – ampak v umetnem cvetličkanju, v loncih, v zaboječkih – hočem reči v njihovih piskrih – pardon – možganih.

Nikari torej ne misli, da si zaman živel, ako si tako živel, kakor bi vendarle ne smel vedno dalje živeti. Zaman ne, kajti imaš vsaj prepričanje, da si pesnik, in to prepričanje ni napačno! Ali strast je reka, ki, če stopi čez bregove in se razlije po ravani, uniči ne samo vso okolico, ampak tudi samo sebe, ker se porazgubi, ki pa, tekoč v strugi goni mline, nosi ladje; Ti bi moral napeljati strugo svojih strastij v pesni. In to misliš storiti sedaj; kako bi torej ne bil vesel jaz, ki sem bil Tvoj – veruj ali ne veruj – najiskrenejši prijatelj zato, ker sem primoran ljubiti resnico in večjo popolnost, a sovražiti laž, licemerstvo, nadutost in domišljavost. /.../ Kar se tiče Tvojega mnjenja, da pesnik bodi subjektiven, kakor si se nekoč izrazil, moram reči, da mu ne morem pritegniti docela. Mislim namreč, da se je mogoče človeku tudi v tuje stanje, tuje čustvovanje, tuje mišljenje prestaviti v mislih, a iz tega sočustvovanja dobiš celo vrsto novih mislij in čustev, ki jih radi subjektivnosti nikakor nočem zavreči. (Na ta način sem napravil že nekaj pesmi; prosim Te, da se tako izrazi o njih, kakor hitro jih dobiš.) Ravno zato, ker tako rad spoznavam tuje misli in tuja čustva, so mi tudi narodne pesmi prirastle k srcu. Kaj pa ti? Ali si še vedno tako zoper nje? /.../

O Zupančiču ni duha ne sluha. Rad bi vedel, kako kaj živi. /.../ Tudi Muren mi je poslal zadnjič dopisnico, v kateri pravi, da – raste. Je-li to res, ne vem, ker nisem že dolgo čital njegovih pesmij.

Kette Cankarju, 1. januarja 1898

Dragi Oto!

Danes Ti ne bom pisal zelo debelega pisma. Imam "gvišne" vzroke. Pisal Ti bom rajši kaj zanimivejšega kot sicer. Najprvo Ti povem notice o Tvoji Berti. Le napni ušesa!

1. Dne 25. grudna 1897. leta Berta ni bila pri celi maši. Prišla je kot jaz k enajsti maši k sv. Petru pa seveda šele k povzdigovanju. Oh! Oh! Pa še tedaj ni prav nič goreče molila. Tako ljubeznivo je zdehala in gledala kolosalnega sv. Benedikta na stropu. Fej!
2. Faktum je, da sem jo videl dne 14. januarja 1898 ob 1/2 7 zvečer z odvezanim trakom pri čizmih. Jaz sem se silovito trudil, da bi ji stopil nanj (šel sem tesno za njo), pa vender le ni šlo ...
3. Zvedel sem od neke strani, da je pisala dve nalogi kgd!! Tfu!
4. Z Gizelo sta prav dostikrat skupej.
5. Obe sta čem dalje lepši, samo da je Berta bolj razkošna – itd. Tako stoji zdaj z njo ... Osebnost še nisem z njo znan, pač pa se mi to lahko posreči v kratkem. To te bom potem tožil!!!

Zdaj pa pridem jaz na vrsto!

Čudi se! Meni je odprta pot v krog ljubljanskih dam. Veš, v sebi čutim potrebo, da spremenim malo svoj milieu. Začetek je storjen in gospa Tavčarjeva (Ti, jaz to damo sila čislam in

ljubim) me povede in uvede v "mabu". Seveda blamaže odrajtam na nje račun – Prvi korak do Alme je storjen ... ob počitnicah, mislim, pridem z njo skupaj, če ne že prej. Kaj ti poznaš Almo? (Souvan). Mene je popolnoma omamila, dočim slišim od drugod glasove, da je kvečjemu nekaj interesantna. Tista njena lena strast, njene hladne geste ...! Taceam! Kako bom na parketu napredoval, Ti bom že sporočal. Samo če ne bi bil tako "lachusting", ko zagledam te stroge hladne izraze gospa ... Moj Bog, takrat dušim svoj smeh in agiram z robcem, z rokami in nogami, da je joj ... Sploh pa se mi zdi to zanimivo in interesantno, poleg tega pa je tudi vpliv duhovitih žensk in olikanih (to se mi zdi glavno!) sila blagodejen. Meni se zdi nekako tako, kot bi me majski žarki gřeli. Gospe pa so sila idealne!

S Kettejem bi se bila kmalu za večno sprla! To pa zato, ker mu nisem takoj poslal obljubljenih knjig (bil sem v Novem mestu) in je on mislil, da sem ga hotel vleči za nos in da sem ga pozabil v družbi ljublj. "bakfišelcev". Jaz sem bil resno bolan. Imel sem mrzlico! Bolehen pa sem še zdaj. Pravijo tudi, da sem se precej potegnil. Postal pa sem radi boleznii (dobil sem jo najbrž na plesih; parkrat sem tudi plunil kri) bled in suh. No, zdaj me imajo za duhovitega in ženijalnega. Spremenil pa sem se res precej. Če bi Ti poslal fotografijo, ne vem če bi me še spoznal. (Oddal pa sem že vse na zahtevanje.) –

Včasih mislim tudi na Dunaj, a vselej me spreleti tako čuden strah, da takoj svoj tema spremenim. Tista beda in glad. – In veš kaj sem ukrenil? Jaz pojdem drugo leto k vojakom, (in sicer v Galicijo; pojdi še Ti! in študiraj potem jus, saj ti je eno leto že itak zaračunjeno, boš saj lahko doma.) Če mi bo le količkaj ugajalo, bom ostal za vedno v vojaški suknji. Si vsaj kmalu sam svoj. Ni ti potreba stradati in živim razuzdano kot mi je prav! Sploh sem velik sovražnik tihega kancliskega življenja. Gospa Tavčarjeva (jaz ji nisem pravil tega) se je nad tem baje jako zgražala (čudno!) in se izrazila, da bom

dobil podpore kjer bom hotel. A kaj, pustimo to do skrajnega trenutka, med tem pa uživajmo in ljubimo! Ah ta Alma!

Prav zaradi nje sem se sprijaznil in udal ideji, da se izda letos "spomenica". Jaz priobčim v njej od 20–30 pesnij. Med temi tudi Nokturne. Štev. 3. sem sicer sprva izločil, a sprejel sem zopet, tako da jih je zdaj 5. Ostale sem popravil. Ugajajo mi zdaj. Ah kako težko čakam trenutka, ko se izroči

Renato Jenček, Jagoda, Damjan M. Trbovc, Andrej Murenc, Igor Žužek, Branko Završan, Aljoša Koltak, David Čeh (delovni posnetek)

knjiga Almi! Moj Bog! ... Pesni bom posvetil gospej Tavčarjevi in sicer iz mnogo ozirov. Čemu ne bi – –! Tudi jaz sem spisal (januarja že) daljšo reč "Knjigotržec in poet", v podobi dialoga kot ima Puškin nekje, samo da sem šel jaz v popolnoma nasprotno stran. Če dobim koga, da mi jo prepíše, ti jo bom poslal. Tudi to priobčim. "Diurnist" je vzbudil v meni že naprej silno zanimanje. Oto, usliši prošnjo upijočega in ljubečega Te in pošlji ga! Tvoje pesni mi zelo ugajajo. Posebno 1. 3. in 4. Zdi se mi da skokoma napreduješ. Potrjujejo pa v meni vedno bolj prepričanje, da postaneš v zrelih letih naš Baudelaire. Faust bi se Ti mogoče v tem stanju zelo prilegal. Jaz strmim nad njim. To se mi zdi poezija plemenita in polna, ko je še nisem čital in užival. Mislim, da ravno Faust mnogo pripomore k zrelosti in k duševnemu prevratu.

Pa še nekaj! Sila sem se čudil, ko sem čital, da Tebi "Plapolaj, plapolaj večna luč" tako ugaja. Veš kaj sem jaz z njo storil? Že davno sem jo vrgel na ogenj in pozabil nanjo. Zapisal sem jo zopet iz spomina, le zadnje kitice se ne spominjam več natanko. Mnogo bolj mi ugaja "Zapela sinica je" kojo pesem sem zložil popolnoma v Kolcojevi "Štimung". Drugače bi tu niti ne mogel svojih čutil dobro izraziti. Zdi se mi še zdaj ena najlepših. Okus se mi plemeniti dan na dan in pustila me je ona škrapuloznost in boječnost s kojo sem oddajal pesmi v presojo. Od zdaj naprej jih dajem le še v pokaz, ker sam vem v koliko mi odgovarjajo in mi je vsejedno če bi imenoval kdorkoli mojo najboljšo pesem slabo. Kaj mi mari! Jaz imam zadostilo v sebi!

V par dneh se Cankar naseli za 6 mesecev v Ljubljani, kjer si poišče "eno službco". Potem pojde na Dunaj. Piši vendar kaj Ketteju!

A kaj, Tvoje pesmi mi zopet silijo v spomin. Res, tretja je najlepša, prva se pa meni vsaj najbolj prilaga. Tudi jaz sem spisal podobno, samo s tem razločkom, da si Ti že zgubil to kar jaz še imam in kar mi bo zagrenilo marsikatero uro. Zapišem Ti jo zlodej. (Imortele) - - - - bom o priliki že zopet oglasil. Ime bodi "Aleksandrov".

Nedavno sem čul, da je Chopin samo čute razvajene duše izražal brez vsake nadvlade razuma. Ali tudi ti ne delaš tako? A zdaj poslušaj: Kukavica, Kometa ...

Murn Župančiču, 13. marca 1898

Dragi Cankar!

Klanjam se Ti, spoštujem Te in občudujem ker si storil to, kar doslej še ni nihče. Ti si "ausserordentlich feinfühlig!" Spoznal si me tako rekoč nevede, seveda toliko, kolikor sam sebe jaz poznam. Jaz sem v resnici čuden človek. Življenje vnanjo se mi zdi kot nekaj kar ni moje in kar me samo zanima – Iz tega reflektira duševnega si boš lažje marsikatero pesem razložil – Včasih se mi zdi veliko in lepo, da ga občudujem in se tresem v neki sveti tihoti, včasih pusto, prazno, mrtvo ... Izjokal bi se, ubil bi se! Ljudje se mi zde nekaj grozovito – ne vem kako bi se izrazil – Te utisi se menjavajo včasih hipno in pretresel si me s svojim stavkom "Ali vrag vedi, ta krajina se zdi človeku danes lepa in velika, trenotek

potem pa mrtva in prazna –", ker si mi tako izborno pogodil notranjost. Včasih mislim da sem blazen. Polasti se me "ein dumpfer Zustand" – Tedaj se vidim pogreznjenega v velik kup blata, vse v meni se razpusti, oči mi zavezajo – Vse se mi zdi tuje, brezglasno, neiznosno. Drugič zopet se mi zdi, kot bi plaval v neskončnih krogih, ovit okoli celega sveta, nad zemljo in se ji ostudno zaničujoče rogaj in ji plual v obraz. (Morebiti je ta odtujenost odmev temnih, odtujočih razmer, med katerimi sem tako čudno rasel ...)

Dalje praviš, da ne veš kam merim in kje se ustavim. Moj Bog, če bi jaz kam meril, bi bile pesni v resnici drugačne. A to mi ni prišlo doslej niti na misel. Vrgel sem na papir posamezne trenutke in utise, in mučno svetsko naziranje svoje duše. Trenutki, samo trenutki! V njih dostikrat sam sebe ne poznam – zde se mi velikanski vzdih – neznanega sveta. (Govorim tudi o pesmih, ki ti jih nisem poslal, pa Ti jih pokažem skupno ko prideš v Ljubljano.) Mogoče to ni pravo, vsaj v duši čutim večkrat in vedno večkrat "ein Werden", neko polnost, osvajajočo si nadvlado. Dovolj!

Oprosti, da sem se Ti odkril tako odkritosrčno, da sem predrl sam mejo, do katere si Ti prišel. Še enkrat, od zdaj Te ljubim. Ti si človek! Prosim pa te, da to moje pismo sežgeš, ker je pisano samo zate, ki je znaš in je boš umel.

Na svidenje v Ljubljani!

Ves tvoj Jos. Murn

Murn Cankarju, marca 1898

Murn je postal nekoliko preponosen. Nekoliko uspehov čeprav majhnih mu je zmešalo glavo; kakor sem razvidel iz njegovih naivnoodkritosrčnih pisem, igra sedaj v Ljubljani ulogo ženjalnega, duhovitega pesnika – Weltmanna in mnogo kocketuje s svojim talentom. Pisal mi je tudi, da on "odslej ne pošilja več svojih pesnij v oceno, ampak samo v pregled" – hm, hm!

Župančič Cankarju, 21. marca 1898

Naposled, ljubi moj, po kaj naj grem v Ljubljano? Ona je za-me tujka, industrijelno, filistrsko mesto s policijskim redom in tovarnami, ponarejenim vinom in kislimi obrazi. "Boh lonej" ... Tebe in vzlasti Cankarja bi res prav rad videl, pa kaj češ, denarček, ki sem ga razsejal po novomeških gostilnah, neče vzkleti zbog prevelike suše.

Kette Murnu, 9. aprila 1898

Moj Bog, jaz nečem v liriki ničesar povedati! Meni je edino na tem, da izražam čustva, ki se rode v trenutkih prebujene duše. Jako rad sanjam in plavam v njeni neskončnosti. Ona mi je refugium. Mislim, da trpim tudi precej od boleznih časa, letargije mladih ljudij, ki se posebno pri nas tako živo opaža. /.../ Dalje, pesnik mora biti kozmopolit, mora

biti vesolen. V njem se naj zrcali vse človeško, ne narod! Le pustimo to, poskrbe drugi za njo – Njemu moramo biti hvaležni edino le za jezik. Duh njegov pa nas mora kot tako prevejati. Upeljimo ga torej v človeštvo, v veseljstvo!

Murn Šorliju, maja 1898

Pisal sem ta čas tudi Aškercu, da bi sprejel oceno in nas uvedel pred občinstvo. Odpisal mi še ni. Njegove pesni iz zadnjega časa mi jako malo ugajajo. Zakaj ne poseže globlje in obdelava že stokrat premlate in pri družih narodih že zdavno samo po sebi umljive stvari! Pravi pesnik ne sme hoditi samo eno ped pred svojim narodom, on hodi vsopredno s težnjami vsega človeštva! Mislim, da bi on lahko tako delal, ali pa mora biti dotičnik večji lirik kot je on.

Murn Šorliju, junija 1898

Oton na to, Oton na drugo plat, kamor ga obrneš, povsod Oton; pa če se hočeš še tako modernizirati, ostaneš le to, in to je dobro. Da, Zupančiča spoznaš tudi iz novostrujarskih proizvodov; čustva izražaš precizneje, veš kaj poveš "kai u fainci aerobatein". Morebiti porečeš na to, da se jaz, kakor se vidi iz pisma, ne zlagam z novostrujarskimi načeli. In popolnoma se ne boš motil. Toda ne očitaj mi tega; upam, da odobravaš tudi v literaturi svobodo. Vsak po svoje! Sicer pa: čitaj priložene pesmi in izprevidel bodeš, kakih načel se držim. Morebiti jim ne boš ravno nasprotoval. /.../
Cankar res lepo piše. Veliko govorijo zoper njega; Bog daj, da bi res kmalu izdal svoje pesmi in zavezal jezike svojim nasprotnikom.

Kette Župančiču, 18. junija 1898

Hvala Ti, da sem dobil po posredovanji Murnovem Tvoje novejše izdelke. Od zadnjih poslanih se pač razlikujejo, dragi, kot noč in dan. Ti mi več kot ugajajo, zato, ker že več ne drhte tako na površij, ampak se tu pa tam utope v globine človeškega srca. Sicer pa kaj se meniš, Zupančič, za moje ali za kacega drugega mnenje. Kar Tebi ugaja, je dobro. In prav imaš. To je tudi moje prepričanje in sploh prepričanje vsakega pametnega človeka, ki si ne laska in svoje napake spozna. /.../

Sedaj pa, Zupančič, s Teboj jedno odkrito besedo. Prosim Te, izrazi se jasno in odkritosrčno o našem Murnu. Še popreje Te pa prosim, ohrani moje vprašanje za-se. Murna bi užalilo, ako bi zvedel, da o njem dvomim, da o njem nimam še prave sodbe. In res je nimam. Čital sem že nebroj njegovih proizvodov, ali meni neče biti jasno, kaj je v ti duši. Jaz vidim v nji dobro srce, hrepenenje po višjih vzorih, razumevanje narave in še mnogo drugega. In vendar nimam še odgovora na vprašanje: Ali je samo Duh, ali

tudi Sin – znanik – učitelj? Ali si si jasen, kaj hoče? Njegovi novejši izdelki mi dosti bolj ugajajo nego poprejšnji. In vendar še nisem na trdnem. To je čudno. O Cankarju, o Tebi, o Ganglu, o Kralju i. dr. sem si takoj lahko naredil sodbo, o njem si je ne morem. In to me muči, kajti kako naj govorim z njim odkritosrčno, ako pa še ne vem, kdo da je. Kako pa naj ga sicer spoznam kakor iz pesmi? Iz pisem? /.../

Kette Župančiču, brez datuma

Damjan M. Trbovc, Liza Marija Grašič, Branko Završan, Mario Šelih (delovni posnetek)

O Tvojih pesmih hočeš da govorim? Jaz nimam zanje nikakih besed, ker od resničnega občudovanja ne pridem do malenkostne kritike. Najlepše so vsekakor: "Ti gizdava devojka Julijana ..." "Za temi okni zamazanimi" in pa "Brezplodne ure spet ..." To so pesmi, o kakoršnih doslej nismo imeli pojma ... Jaz sodim tukaj "objektivno". Sam zase, na tihem in na skrivnem moram priznati, da se vrnem časih od teh "opojnih" verzov jako rad k – Heineju in Prešernu. /.../

V resnici, dragi moj, jaz sem zaljubljen! Jaz sem zaljubljen v pravega angelja, – otroško, naivno dušico, ki ima predražesten obrazek in pa to čudovito, izvanredno lastnost, da me obožuje. Ali ni to kolosalno? /.../

Kar mi pišeš o Murnu, me nič ne veseli. On je na najboljši poti, da postane literaren gigerl in občudovalec lastnega brezdelnega talenta. Praviš, da so njegove pesmi krasne. To ni res; prečitaj jih še enkrat. – Ketteju sem pisal dvoje dopisnic, on pa filozofično molči; bogve, kaj mu manjka. On je moje največje upanje; s tako samozavestjo gre svojo pot naprej, da mu zaupam popolnoma, – kljub njegovim nekaterim pretiranim muham. Bog ga živi! – /.../

A povem ti še enkrat, – v pesmih ni mene; moja stvar je noveleta, morda drama ... pesem ne! To prepustim tebi in Ketteju. Jaz sem častiželjen človek. Vse ali nič. – /.../

Cankar Župančiču, 21. avgusta 1898

Včasih se spomnim na T. (Tavčarjevo, op. pis.) in v resnici ne vem, ali sem to žensko v svojo srečo ali nesrečo spoznal. Kaj bi n. pr. rekla zdaj ona, da ve, v kakšnem stanju sem? Od A. (Alme, op. pis.) sem dobil – moralno korbco: "Sie hat das Buch als Zeichen erfurchtsvoller Huldigung anzunehmen genemigt!"

Murn Kunaverju, 18. oktobra 1898

Kar se tiče Cankarja (on je zdaj na Dunaju) in Z., sem vedel, da ne bom nič študiral, brž ko se snidemo. Predavanja presedim pri njima v Cafe Wien kjer se takorekoč z medsebojnim pumpanjem vzdržujemo. Na vsak način moram od tu in če v Ljubljano!

Murn Kunaverju, 20. decembra 1898

Na vsak način pa pojdem študirat zgodovino in pozneje morebiti prirodoslovne vede. Morebiti se mi smeješ, ko to bereš; a to ni nič čudnega, jaz ne poznam razmer. Upam, da mi jih Ti razjasniš, da mi namreč poročiš, katere so skupine na filozof. fakulteti, kakšni pogoji itd. Prav za prav bi mi to Župančič kot filozof lažje razložil nego Ti, ali kaj, ko se ga ne more spraviti do jednega pisma. Presneto se mora njemu kakor tudi Cankarju dobro goditi, kajti če bi pasla dolgčas, pisala bi mi že zato, da bi si ga na ta način preganjala. /.../

Jaz sem z vsem nezadovoljen, karkoli čitam v verzih, meni se zdi vse prisiljeno, nenaravno (in moje stvari še najbolj); ne samo jaz, ne samo Ti, ne samo On, vsi ne vemo, kaj hočemo: to je menda tudi znak našega veka. Ali pa sem samo jaz tak norec, jaz ne vem. /.../ Kje je ona ustvarjajoča moč, ki je prešinjala pesnike kot Mickiewiczza, Lermontova i. dr.? Glej, kar je boljših močij piše največ v prozi; oni, ki verzificirajo, prevajajo več kot preveč. Kaj je temu krivo? Jaz mislim in mislim na jezik mi sili sto odgovorov in vendar – nobeden se mi ne zdi pravi. Molčim torej raje, nego da bi mlatil prazno slamo. Toliko pa rečem: jaz jo grem iskat pravo pot, ki vodi do prave poezije: ali jo najdem, to se vpraša; toda iskat jo grem. Morebiti ni tako skrita. Da, jaz celo slutim, kje bi bila. Ali vi moderniki ste po moji misli na krivi poti. Jaz sem grd človek, da jo grem iskat, to se pravi, iskati bi moral tisto pot, zato ker pelje do resnice, pa ne zato, ker je tam moja sreča. Ali kakor mislim tje iti, pa me zadržuje sto in sto vezij, oj, jaz sem star grešnik, Bog zna, če se bom kedaj spreobrnul. A če se bom, potem sem dober, potem sem gotov, da jo dobim.

Vsemi vse te besede, kakor hočeš; smatraj jih nekoliko za resne, nekoliko pa za smešne, pa bo prav. Kaj ne? Saj ima vsaka stvar dve lici. In tudi Muren ima dve lici, eno premišljuječo, eno žalujočo. In jaz pravim: Kaj pravi Kristus? Če Te Tvoja roka pohujša, odreži jo in vrzi jo proč. Ti pa zavri tisto melanholično lice in zamenjaj ga vsaj z ravnodušnim, potrpežljivim – pa bo prav. Ali ni ... jaz vem, da Te pohujšuje še najbolj Tvoj želodeček. In to je najhujše, da se ta preteti mošnjček ne da odrezati, da se da le odtehtati z mošnjico. Ali Ti Muren, drži se tega nazora, da ima vsaka stvar dve strani, potrpi. Boš videl, da Ti ne bo žal. Pa piši kaj. Onih pa nič ne pozdravim, teh lenob. Ut salutas, ita resalutaberis

Kette Murnu, 9. februarja 1899

Dragi batjuška!

Jaz Ti pišem iz Ljubljane, dne 24. marca ob 1/2 3 popoldne. Na sredi sobe sedim za mizo, pri peči pa se stoično greje batjuška invalid iz Trsta. Vidiš, dragi, Kette je pri meni, na moji numari. Prišel je na mojega godu dan in je jako slab. (ernst krank) – Svoje znamenite hoje, hvala Bogu, še ni izgubil kot ničesar svojega – Upisal se bo drugi tečaj na jus in ustopil, zajedno z menoj mogoče, k Krišperju za stenografa – Tudi jaz sem še vedno bolan in puščam le po malem posteljo – Drganec mi je zaupal na uho, da imam po njegovi razsodnosti – siph... Janez Novak je tudi bolan in odšel je pred par dnevi v Vipavo – Mislim sem tudi jaz za njim, kar pa seveda zdaj drage volje opustim. Novak Janez je imel in ima baje hitro (rapax) jetiko –

Murn Župančiču, 24. marca 1899

Srčno Ti čestitam na Tvojih uspehih! Malone vse se zanima zate in hvali Tvoje verze. Gospa dr. Tavčarjeva Te ni mogla skoro prehvaliti; sicer ta ženska ne stoji ravno bogve

Liza Marija Grašič, Aljoša Koltak (delovni posnetek)

kako visoko, ukusa pa je finega. Cankarju pa je gospod škof napravil reklamo, da ni treba boljše. /.../ Ketteja najbrž s Cankarjem ne bosta več videla živega – Težko da maja učaka. Upal sem dolgo, da se izzdravi, pa jetika ga ima že preveč v oblasti. Ti bi se ga ustrašil!

Murn Župančiču, 10. aprila 1899

Kar se tiče Ketteja, ugasnil bo v par dneh – Znaki bližnje smrti se že prikazujejo na njem. Jaz sem ga *moral* nujno zapustiti – Pisal bom glede njega gospej v par dneh – Pesni njegove sem jaz spravil in najbrž jih izda Aškerc po njegovi smrti. Žalostno je to, prijatelj, pa neizprosno – Videl sem na Ketteju, kaj je smrt in česa je zmožen nezmožni človek na smrtni postelji.

Murn Šorliju, aprila 1899

Predragi mi Kette!

Kako je s Tvojim zdravjem? Lepo Te prosim, piši mi – karto, par vrstic, potolaži me ... jaz jim vsega skupaj ne morem verjeti. Jaz sem trdno prepričan, da Te vidim o počitnicah čilega in zdravega, kakor sem Te vajen. Samo čuvaj se – ne hodi sedaj ven, dokler je še hladnejše vreme. Ej, pride čas in veselo se bomo sprehajali pod senčnimi kostanji tivolskimi, po lepem, jasnem polju ljubljanskem, kot prejšnje čase. Samo oprosti mi, da sem tako zanemarił Tvojo stvar glede indeksa. Sam vrag vedi, kako je to prišlo. Saj me poznaš. Danes sklep, jutri nič, pojutrišnjem kes – taki smo.

Čul sem, da si prodal svoje pesmi Schwentnerju. To si naredil prekrasno. Da bi le kmalu izšle, jaz jih čakam z nestrpnostjo. Jim bomo že pokazali, vsem filistrom, kaj je poezija, kaj je lirika. Ne boj se, dragi Kette – Cankarja so zatrli, mene so pomahali, Tebe ne bodo. In če bi Te kdo hotel, mi Te bodemo branili. Pa ne bo treba. Ti nisi tako izzivajoč, kot sva midva, a Ti si zato vse kaj drugega! Ne misli, da Ti hočem laskati, a v Tebi je globina, v Tebi je bistvo. Mi tavamo, iščemo – Ti hodiš trdno in varno; mi se motimo – Ti prerokuješ.

Da bi se le kmalu videli – v Ljubljani, a potem tu. Ej, dragi Kette, jaz sem vedno in vedno bolj prepričan, da bodemo tudi Slovenci storili kaj, s čimer se lahko pokažemo z drugimi narodi vštric. Med našimi mladimi ljudmi je mnogo zanosa, ki ne bo izpuhtel brez vsega sadu. Ne mislim naših "Slovenijanov". Niti daleč ne. To so ti ljudje, ki se zanimajo samo za krok, a drugih višjih idealov ne poznajo. Lepota, umetnost – to so jim daljne pokrajine, po katerih si niti ne požeše. A naši kiparji, naši tehniki, arhitekti – to so ti dečki. /.../ Ti ne veš, kako kipi v meni, kadar pomislim na borniranost naših prvakov. Bog se usmili naše duše, ki jo tlačijo take more. A ona se razvija in razvila se bo, otresla bo spono in vstala bo jasna in krepka ... Pa da poznaš Jagra. S koliko vnemo ti on dela in snuje. To ti je mož, ki bo za Slovence tudi materialno velikega pomena. On bo prenovil našo umetno obrt, preustrojil stare forme, prenesel jih v moderne potrebe – boš videl. Kadar pridem od njega domov, vedno sem poln lepih in plodnih idej. In naš stavbenik Fabiani! Pa Plečnik. To so ti talenti, katere nam morajo šele tujci pokazati, predno pridejo med nami samimi do veljave. Veselo in žalostno obenem.

Meni je samo žal, da se nisem seznanil s temi ljudmi prej – ne bil bi potratil toliko časa. Prosim Te – ali nima naša kultura bodočnosti? Od vzhoda in zahoda rose nanjo blagodejni žarki – jaz se ne bojim – Jugoslovani, vsi, skupaj – to je naš cilj – potem bo naš razvoj skupen in naraven. Preko glav široke mase je treba gledati, ideje spijo višje, v posameznih dušah, ideje, dozorele do jasnosti in določnosti. Tam spodaj jih ni, ali če so, so motne in medle, da se jih sami ne zavedajo. A prodreti morajo. Ali se je porodila sploh kdaj kaka dobra misel, ki ni postala prej ali slej skupna last vsega človeštva? Jaz mislim, da ne ... – Oprosti, ja Te morim. Murna ni več pri Tebi? Sam si? Kdo Ti streže? Prosim Te lepo, odpiši mi in ozdravi?

Z iskrenim pozdravom

Tvoj ljubeči Te Oton

Župančič Ketteju, 24. aprila 1899

K umetnikom sem zašel po daljšem času šele včeraj ko sem oblekel – novo obleko. Tako prijetne občutke ima človek – zgubi jih šele če sliši in posluša Ganglovo kritiko o Aškerčevem Pavlihi. Samo lizunstvo, medsebojni obziri, batjuška, in družega nič! Samo to znajo ti ljudje dobro! Njegovega predavanja o liriki nisem slišal. Če je še kaj na svetu naivnega, je gotovo razmerje med takimi ljudmi v Nar. domu. Tudi mi je Aškerc včeraj opomnil, da je pričel urejati Ketteja. Preračunal ga je z vsem skupaj na – "120" beri sto in dvajset strani! ... in zraven so vsi njegovi soneti pesni in romance. Jaz bi mu šel povedat da naj ne izpusti prav ničesar njegovega (kvečjemu otročje pesmi), če sta Vidva zato.

Murn Župančiču, 1. februarja 1900

Čital sem Murnove pesmi (prvo redakcijo "Pesmi in romanc" – op. pis.), pa mi ne ugajajo posebno; hoče jih menda izdati. Nekatere so pač lepe, toda on piše zdaj z nekako naivnostjo in jednostavnostjo, ki se mi ne zdi naravna, temveč ponarejena in afektirana.

Cankar bratu Karlu, 9. marca 1900

Glede Ketteja ustrezati Ti, skoro ni potrebno, ker tako kmalu izide in bodo najboljša karakteristika njegove pesmi same. Sam bi jih menda ne izdal, vsaj rekel je večkrat, ko je bil še zdrav in vesel: "bratec, če bo vse skupaj kaj vredno, izdajali bodo drugi!" Kljub temu pa bo to jako neokusna izdaja po – vnanjosti. Kette bi najbrž napisal o nji kako alegorijo, ali si pa izmislil kako jutrovo pravljico, kar je delal velikokrat. Kedaj se je začel Kette razvijati in napredovati, tega ne vem, ker ga poznam vedno enako bistrega, šaljivega in enako nemirnega. Napravljaj si je skozi in skozi ekscerpte iz različnih filozofskih knjig, primerjal, postavljaj si različne metode, pisal na listke zaključke in programe, katere je seveda zopet raztrgal. V Novem mestu je imel na vratih svoje

sobice nabit Rousseaujev izrek: "Ritorons-nous a la nature; rien que la nature." V svojih notezih pa je imel seveda spet vse polno družih maksim in navodil.

Pisal je jako hitro in neposredno. Zadnje svoje sonetske cikluze napisal je menda v štirih dneh; to so zaključek vsega njegovega mišljenja in čutenja. Bil je sem in tje tudi risar in bil sam vedno jasen in plastičen. Obsojal je nerad, istotako se ni razkrival komu drugemu! Narodni pesniki, zlasti Koljcov – nekaj ga je prevedel – so mu ugajali najbolj, iz Gregorčiča je imel najrajše: "Rože je na vrtu plela", ki je po Ketteju njegova najbolj lirična in najbolj narodna pesem. Heine in Preširen sta mu bila nad vse, Faust pa najgenijalnejše delo vsega človeštva sploh. Sicer pa Kette ni rad čital, baval se je vedno s samim seboj. V svoji sobi ni mogel prenašati solnca in zakril je okna, kadarkoli je kaj mislil ali pisal. V družbi je bil vesel in živahen, zameril se menda ni svoje žive dni nikomur; obvladal se je čudovito, samo proti najintimnejšim svojim znancem je spustil tu in tam, kadar je bil nervozen, kakšno kaprico. Zibal se je kot racka. S puncami je bil preimeniten. Govoril in šalil se je čez vse, zlasti še, kadar je še zraven kaj posrkal. Poleg tobakarjev in kvartopircev se je dolgočasil. Tak je bil batjuška Kette in malokomu se menda sanja, kako visoko je on stal, ko ga je zmanjkalo.

Murn Omersi, 30. marca 1900

Do Aškercer se je vzbudilo tudi v meni veliko nezaupanje. Mislim, da hoče zdaj samo zato še živeti, da se temeljito blamira. Popolnoma rjast je že od same starosti. Razmerje triumviratov je obupno žalostno. Toliko o kranjski literaturi.

Murn Župančiču, maja 1900

Povsod je treba iskati človeka, individuva, kos vesoljstva, umirjenega in jasnega kot je vse, kar je pravega, kot je cela natura, od zadnje bilke pa do največičastnejših njenih oblik! Taka mora biti umetnost! Pred vsem treba jasnosti, de ne govorim najprej o resničnih zmožnostih in pa o razpoloženju, ki so predpogoj vsake umetnosti in vsacega ustvarjanja v občē. Kako naj moli človek Boga, če ga niti ne pozna, kako naj kaže, če niti sam ni našel, kako naj sveti, če je v njem samem tema kot v kozjem rogu? To povdarjam pred vsem, ker je potreba jasnosti. Nadalje zahtevam, da mora biti umetnost etična, t. j. vzvišena, da gori ž njo in v njej vsa pesnikova duša, ker jo sili k temu veličastvo spoznanja samo, ne pa da je navadna prostitutka, ki se prodaja in ščegeta poltnost. Veliki umetniki morajo biti sami veliki svetniki. Drugače niti mogoče ni. Seveda jaz ne trdim s tem, da bi morali pisati v samih dogmah etc., ampak da so polni Boga, ki napolnuje vse, kar je pravega in zdravega – ki nič drugega ko malik, ki ga obožujemo in moramo oboževati vsi najbolj – t. j. življenje! Zdravo in krepko življenje polno jasnosti, resničnosti, krvi in smisla.

Murn Fanici Vovkovi, decembra 1900

O Murnu sem že čul; grozno ga je škoda. Tudi impertinentno notico v "Narodu" sem bral. V taki vasi kot je Ljubljana bi se dalo človeku pomagati, ne da bi se ga javno proglasilo beračem! In tudi to je nazadnje prav: poznejši kronisti se bodo čudili, kako so Ketteji in Murni stradali, medtem ko so sedeli Hribarji, Malovrhi, Aškerci za polno mizo! –

Cankar bratu Karlu, 17. maja 1901

Veledenjena gospodč.! Le pridi v četrtek in ostani pri meni kakor dolgo moreš. Jaz sem jako slab in pojdem kmalu fuč.

Murn Fanici Vovkovi, 20. maja 1901

VIRI IN LITERATURA

- Marja Borštnik: *Pisma slovenske "moderne": I–XLII: 1896–1901*, Mladinska knjiga, Ljubljana 1971.
- Ivan Cankar: *Zbrano delo*, predvsem pisma knjige 26, 27, 28, 29, 30 (pripravil in opombe napisal Jože Munda), Državna založba Slovenije, Ljubljana 1967–1976.
- France Koblar: *Zbrano delo Dragotin Kette*, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1949.
- Dušan Pirjevec: *Zbrano delo Josip Murn*, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1954.

Ana Obreza

NOSTALGIJA MUZE M-/m-ODERNE

Tih deževen dan. Muza sede na divan. Odločila se je. Ne bo več. Ne bo več delala za te ... te ... za to drhal. Za to brezobzirno svojat. Pesniško bando. Dovolj jih ima, teh modernih pesnikov XXI. stoletja. Misljijo, da so odrasli, resni, samostojni, da najbolje vidijo in še bolje slišijo, mislijo, da je ne rabijo več. Kako se je branijo. Kot da je kužna ali grda ali stara ... resda šteje že več stoletij, a njene oči so enako prodorne, njene ustnice enako polne, njene prsi nič manj široke kot takrat, ko je prvič vzbudila pesniški vzgub v smrtniku. Ko bi ji vsaj prisluhnili, če je že pogledati nočejo. Pa ne. Oni le blebetajo in blebetajo, kot da vse vedo in znajo. Kar je preveč, je preveč, potrpežljivost je božja mast, kdor se z njo maže, je pa revež, zato je reva Muza več ali manj vedno upodobljena gola, ampak sedaj je njene potrpežljivosti konec, ostala bo lepo v dnevni sobi svoje rojstne hišice, skrite nekje pod Parnasom, in se prepustila melanholiji deževnega dne. Tako. Nogi elegantno spodvije podse, njena gležnja se krasno lesketata na fini žametni prevleki. Na mizici grenko dišeča kava v porcelanasti skodelici in krožniček izbranega krhkega peciva, ki se drobi že ob samem pogledu. Danes naj bo dan za spomine. V naročje vzame debel v rdečkasto usnje vezan album, na katerem se v secesijski maniri zlato sveti z vinjeto okrašen napis *Slovenska moderna*. Za trenutek zapre oči in nežno zasanjano poboža vsako črko posebej, kot da jo že same platnice albuma spominjajo na neko posebej lepo obdobje.

Bilo je lepo obdobje. Vsaj za Muze. Konec stoletja. *Fin de siècle*. Ko se je XIX. stoletje prevešalo v XX. Nekaj je bilo v zraku. Spremembe. Znanstvene, tehnične, družbene, ekonomske spremembe. Duhovne spremembe. To trepetanje zraka je vodilo umetnike k spremembam v umetnosti, jih sililo iskati novih izrazov, da bi lažje in bolj v polnosti izrazili svoje slutnje, to trepetanje jim je narekovalo ideale. Skorajda neslišno in nehote ji uide vzdihljaj. *Novi izrazi, slutnje, ideali*. Kje je že vse to. Res, bilo je lepo obdobje.

Odpre album. Prva fotografija. Črno-bela. Zraven je nakracana letnica 1894. Na fotografiji štirje mladci. Droben otožen nasmešek ji prešine obraz. Kje so ti mladci? Mar še živijo? *Od leve proti desni Dragotin Kette, Ivan Cankar, Oton Župančič in Josip Murn.* Ali bolje rečeno – Mihael Mihajlo Zagorski, Ivan Evstahij, Smiljanič Smiljan in Aleksandrov – kot so se v tem prvem obdobju radi predstavljali ljudem, kadar so bili v njeni družbi. Iz slike vanjo najprej s skrajne leve zažarijo iskriv pogled, v katerem se srečujeta humornost in odločnost, in se odlično ujemajo s ponosno brado nosilca teh živih oči. Nadalje, ob njegovi desnici naleti na nekako nezaupljiv, kanec nejevoljen obraz, ki mu na pragu ustnic slonijo kritične besede, skoraj sliši jih lahko. Na tretjem mladeniču je nekaj otroškega, gleda jo s skoraj otroškim začudenjem, zanimanjem in zaupanjem, od njega sevata mehko, morda celo nežnost, ter vztrajnost, ta edinstvena kombinacija, zaradi katere otroci o nekaterih stvareh vedo veliko več od odraslih. Ko njen pogled poboža poslednjega, skrajno desnega na fotografiji, jo ponovno preseneti, kot jo je presenetil ob njunem prvem srečanju. Živa mešanica negotovosti in samozavesti je, in od najsvetlejših sanj in hrepenenj do mračnjaške melanholije in malodušja na tem obrazu je le majhen nihljaj. Zmajuje z glavo. Kje so ti časi. Na tej sliki niti še poštenih brkov nimajo vsi. Štiriperesna deteljica, najlepši cvet slovenske moderne. *Moderna.* Ime, ki so ga dobili in zaslužili s tem, ko so prestopili varne meje preizkušenih form in splošno sprejetih vsebin, zapustili cono udobja in se napotili v neraziskane pokrajine svoje duše. Iskat so šli harmonijo, ki je potihnila ob mogočnih melodijah tistega časa, iskat so šli pravih ritmov, pravih barv, pravih hitrosti. In niso se bali tišine.

Zamišljeno obrne list. Druga fotografija. Trije mladci v študentski sobi. Še vedno 1894. Vehovec, Cankar, Kette. Lačni. Krulijo jim želodci, krulijo možgani, kruli srce. Prve lakote ni težko potolažiti, če le imaš kak groš, drugima dvema je težje zadostiti. Eno vprašanje je, ki neti vse te lakote: kdo je vendar poet moderne? Tisti, ki strada svoj želodec, da bi dokazal svojo vzvišenost nad banalnim svetom? Ali tisti, ki bi rad s svojo lakoto misli in srca nasitil mnoge? Vehovec, ki se skuša impozantno stradati, ostane prazen in neizpolnjen. Všeč mu je ideja o pesništvu, pesnjenju, o tem, da bi bil poet. Bil bi poet in pisal bi pesmi – poetje pa morajo biti revni in nesrečni, če naj se hranijo z besedami – torej bo reven in nesrečen. Igrati revščino in nesrečo sta privilegij bogatih in razvajenih, pisati pesmi samo zato, da bi bil pesnik, pa bližnjica k umetnosti zaradi umetnosti. *L'art pour l'art, l'art pour l'artem,* mišljenje, da je pomen umetnosti zgolj v njeni estetski vrednosti in naj tako torej ne bi imela nikakršnega družbenega pomena. Mikavna stezica na književnem razpotju preloma stoletij.

Živa podoba tega velikega in razvejanega književnega razpotja je tretja fotografija. Rahel tlesk z jezikom. Ob tem spominu Muza ni preveč zadovoljna. Soba na sliki je ista kot poprej, le da je mladeničev za pol ducata. Tajno dijaško literarno društvo Zadruga zaseda. Cankar, Modrian, Dremota, Župančič in Kette, Jaka Brkevič manjka, ker boja sprehaja

gospodične, Vehovec pa krili z revolverjem in suva z besedami, ponovno je na sporedu večno vprašanje, *kdo je poet*, in vnameta se pretep in kreg. *Najhujše zlo za vsako društvo je nesloga. A nesloga korenini v zavisti, prepirljivosti in mogočnosti. /.../ Dalje upam, da mi niti govoriti ne bode treba o mogočnosti ali prepirljivosti, kaj šele zavisti – zavisti med plemenitimi dušami! Podpirajmo drug drugega, saj smo ljudje in prišli bomo daleč.* Kettejev svetel in vzpodbudni govor ob sprejemu novih članov v začetku leta 1895 ni mogel preprečiti razhoda; nesoglasja tako okrog estetskih in literarnih kot eksistencialnih in povsem banalnih vprašanj so se poglobljala, Zadruga je narazen šla, se razgubila po poteh in stezah v vse smeri sveta in neba ...

Muza zmaje z glavo. Mladost, mladost. Izmed listov albuma spominov se Muzi v naročje zmuznejo posušene cvetlice. Vijolice, trobentice, spominčice. Približa svoj nos, še vedno dišijo, rožice, nabrane lepega pomladnega dne leta 1898 v Tivoliju, ko sta Murn in njegov prijatelj učitelj Polak poleg teh cvetkov ubirala poskočno razigrane pesmice, kot jih je narekovalo zaljubljeno srce, ki je hotelo še vse drugačne rožice brati ... rojeva se novo čustvo, ki hoče na krilih besede na plan, pozdraviti svetli dan in tisto sonce, ki čustvu botruje. *Nova romantika.* Pojavi se kot upor proti surovemu realizmu, ki je domišljijo poslal v kot, češ naj se sramuje svoje naivnosti. Nova romantika je ponovno dala prednost subjektivnemu občutju sveta in subjektivnemu mestu v njem pred stvarnim popisovanjem dejanskosti. Človek je bitje čutov in čustev – to dvoje pri iskanju biti in bistva lahko pomaga mnogo bolj od (objektivnega) racionaliziranja in analiziranja.

Pri iskanju smisla in doseganju zastavljenih idealov je zaupanje notranjemu glasu pomembnejše od sledenja uveljavljenim prepričanjem, in o tem svojevrstno priča tudi izrezek iz časopisa, že porumenel od časa. *Zadnji čas je nastopil prešerno kot poet panteizma Oton Župančič. Župančič je rad frivolen in tako je frivolen tudi o pesmi Ob Kvameru. Kajpada, če se poet odkrije morju, kadar se preprosti oglarji odkrijejo križu, s tem poet dokazuje, kako visoko stoji nad množico! Križ je ustvarila bojazen, križ je poveljčala le hlimba – kajpada! Vse krščanstvo je le tvorba strahu in hlimbe, le Župančič, ki ima "po strani klobuk", se je ne boji in ne hlini! Glejte, glejte, ljudje božji, morje častimo, saj Župančič tako pravi in on ima – "po strani klobuk"! Brez podpisa avtorja, z ironijo krepko začinjeni sestavek je iz Katoliškega obzornika leta 1904. Muza se zasmije, da zacinglja. Panteizem!* To je bila tedaj beseda na mestu. Nov duhovni nazor, ki se ukvarja z mislijo, da je vse Bog, da je Bog celotna narava, da vse mnogotere delce te ene narave naseljuje isti božanski duh.

Ob četrti fotografiji se Muza zresni in globoko zajame sapo. Škof Bonaventura Jeglič sedi ob kaminu in bere knjigo. Ne, ni brevir, kar požirajo njegove oči, nekaj povsem drugega je. *Dekadenca.* To je duh, ki zaveje med listi spomladi 1899 sveže natisnjene pesniške zbirke, Cankarjeve *Erotike*, ki bo v literarni zgodovini obveljala za prvo delo slovenske moderne. Tesnobno vzdusje, sivi toni vsakdanjosti, zdlgočasnosti in nesmisla, vonj trohnobe,

Branko Završan, Damjan M. Trbovc, Igor Žužek, Jagoda (delovni posnetek)

pomešan s čutnostjo, vse to vznemiri škofa, čigar naloga je prosveta ljudstva. Treba je ukrepati, zatreti kužne hlape, preden zastrupijo zrak in se zalezejo v pljuča preprostega slehernika ... Ogenj si in v ogenj se povrneš. Celoten natis bo sežgan. Jako dekadencijska gesta, ekscelenca gospod škof, se posmehne Muza in srkne globok požirek kavne grenčine.

Peta fotografija. Plesna dvorana. V samem centru posnetka Murn, ki v plesni drži uglašeno drži nadvse spodobno gospo oblinaste postave. To je Franja Tavčarjeva, žena pisatelja Ivana Tavčarja, ki si šteje v veliko veselje, da lahko moralno in gmotno podpira mlade ubožne umetnike in tako pomaga k narodnemu napredku. Josip pa ne gleda soplesalke, četudi med njima poteka živahen razgovor – njegov pogled je usmerjen v brhko mladenko mandljevih oči in rahlo privzdignjenega nosu, ki se s spetimi lasmi v okusno nabrani svileni obleki z naborki vrti v očetovih rokah. Alma Souvanova. Nikoli njegova, vedno očetova. Vrtela se bo, kot bo oče dejal. In če se za hčer enega najpremožnejših in najvplivnejših ljubljanskih trgovcev spodobi poročiti nekam, kjer bodo njeno doto znali primerno zapraviti, se bo pač tja poročila. Vonj omladnega parfuma se rahlo plazi v Muzine nosnice od fotografije. Vidi svojo senco pod Almino postavo. Aleksandrov bo napisal *Mlade pesmi*, objavljene v almanahu *Na razstanku*, ki bodo vsebovale tudi ciklus pesmi *Noči*, posvečene Almi. Izvod almanaha bo dal vezati v rdeče usnje z zlato obrobo in ga svoji ljubljeni podaril prek posrednika ... in prek njega dobil njen brezbrizni odgovor, da ji godi takole viteško dejanje skrivnega občudovalca. Morda Alma res ni bila preveč prijazna in rahločutna mlada ženska, in vendar mora Muza priznati, da ji je bila dobra gostiteljica. V gostoljubnosti bi se brez težav kosala z najslavnejšima Dantejevo Beatrice in Petrarcovo Lauro, pa tudi z manj razglašena, a nič manj pomembnima Kettejevo Angelo Smolovo in Cankarjevo Anico Lušinovo. Udobno je lahko naselila vsako njeno kretnjo, vsak njen gib in mimiko, ki so nato netili ljubezni in prebujali v življenje besede mladega pesnika Murna. Resnično, resnično: nobena ljubezni, četudi brez srečnega konca, ni zaman. Vsaj pri pesnikih ne.

Šesta fotografija. Ta ni iz domačih krajev. Z Dunaja je. Posneta v beznici, v kateri se v dimu ob šilcih žganega in poliču vina izgublajo obrazi Cankarja, Murna, Župančiča, Ellerja, Vidica, v živahni družbi široko nasmejanih koketnih deklet (že na prvi pogled je jasno, da so vse zelo žegečkljive sorte). Pesniki odkrivajo ljubezni drugi obraz. Priznajmo si: nič manj pomemben za poezijo. Muza obrne fotografijo, na drugi strani nakracano *Pri Štefi, prosinec 1899*. Ko se realizem razvije v naturalizem ter poljubi z dekadenco. Ničesar se ne da olepšati. Življenje je, kakršno je. Če je revno, trdo in neprijazno, je torej takšno in nič drugačno. Ni prostora za romantiko. In bolje je, da ne čustvuješ. Opazovati, delati, študirati, piti, pisati, prebijati se, iz dneva v dan, dan za dnem. Nekeč pa morda spet posije sonce. Poleg fotografije list iz Cankarjevih *Vinjet*: *Svoje dni smo prisegli po kavmah na zastavo skrajnega realizma. Spominjam se, kako smo rušili in stavili z največjo lahkoto vse mogoče estetične teorije. /.../ Ko bi bil kdo v pravem trenutku vrgel med nas besedo*

simbolizem – satanizem – misticizem, – dobro, lomili bi kopja za simbolizem, satanizem ali misticizem. Glavna stvar je bil boj, smoter za neizogibno breme. Boj, vedno je bilo treba biti nek boj. Od boja za ideje do boja za golo preživetje ali zgolj za življenje ...

Muza ve, da se bliža žalostnemu polju spomina, in hoče se mu vsaj še za trenutek izogniti, iz krožnička se med njene biserne zobe preseli hrustljav z zrci sladkorja okronan piškot. Sladkoba se ji razlije po ustih, a misli so že neizbežno grenke. Sedma fotografija. Uboga sobica v ljubljanski Cukrarni. Eno okno ima, ta sobica. Eno okno, eno mizo in eno posteljo. Postelja je prazna. Na tej postelji je še nedolgo nazaj ležal bolni Kette. Sedaj, ko je njegova duša zletela skozi edino okno, telo pa so odnesli čez prag edinih vrat, ob mizi pod oknom stoji tedanji steber slovenske poezije, Anton Aškerc, in zlađa popisane papirje, papirčke, pole. Na vratih stoji gospodinja Polonica, v rokah nerodno mečka rob predpasnika. Nekaj ji smrdi, čeprav se nikjer nič ne smodi. Ni ji všeč, kako Aškerc podjetno zlađa Dragotinov največji zaklad, njegovo zapuščino, v brezvezen sveženj. A taka je bila izrečena poslednja volja Kettejeva. Gospodinja bo molčala, na skrivnem le jokala. Ne bo pa molčal Cankar, ki brez olepševanja zapiše: *Vrejene so pesmi vihravo (celo "popravljalo" se je!) – izpuščenih je nekaj odličnih pesmij – (jaz in Zupančič jih znava na pamet) – a vod je za Ketteja naravnost žaljiv ter je nas pesnikove častilce ogorčil. Aškercu se mora mnogo odpustiti, – te zadnje pregrešne nerodnosti pa se mu ne more odpustiti.* Muza ne strpi več pri miru, vstane in se sprehodi do okna, dežne kaplje trkajo ob šipo.

Zre skozi okno in prav počasi, počasi se slika razmočenega deževnega dne v njenem duhu preobrazi v jasen dan s soncem obsijan. Le poglej to morje belih cvetov, to polje dehteče ajde! Veter pleše v z medom obteženih cvetovih. Žametna čebela pleše skupaj z vetrom. Muza ve, zato ne joka. Murn je to, Murn je plešoča čebela, ki še sedaj brenče prepeva. *Kakor bela grud/ gorka od krvi,/ mlade radosti/ v cvetju ajda diši.// Že vsa polna medu/ zacvetela je, pala k nogam ko v snu,/ ji čebela je.* Ujet trenutek, v katerem se je hipoma prebudilo neko bodisi čustvo bodisi občutje. *Impresionizem.* Brez podrobnih opisov okolnosti in zgolj z nekaj potezami zaznamovati vtis hipne (za)misli, kot je vtis polja cvetoče ajde z malo besedami v citirani *Pesmi o ajdi dišeče razprostrl Murn. Plača za ves trud/ z medom kdo, s krvjo?/ Ktera druga grud,/ nežna je tako?// Ah, že skoro bo prišla/ mrzla in hladna –/ na ves svet/ legla je čarovnica.* Vsaka stvar ali dogodek lahko v sebi skrivata globlji pomen ali namen, ki pa nista nujno razvidna na prvi pogled. *Simbolizem.* Doseganje globlje resničnosti, bistva stvari, prek vizij in simbolov. Murn se je tako s pomočjo svojega pesniškega talenta že soočal s čarovnico – zimo – smrtjo, ki je imela neizbežno priti v porajajočem poletju leta 1901 in skleniti jedrni del slovenske moderne.

Tišina. Dež je ponehal. Muzi na ustnice same od sebe navrejo besede. Še sama ni vedela, da jih ima. A sedaj so tu, in morajo biti izrečene, čeprav tistih, ki bi jih morali slišati, ni poleg nje v njeni lepi dnevni sobi nekje pod Parnasom.

Veš, poet, svoj dolg?

Veš. Veš, da ne moreš držati samo zase. Veš, da moraš povedati. Zapeti. Zašepetati. Napisati. Tudi, če ne bo nikdar natisnjeno. Tudi, če ne bo nikdar nikjer objavljeno. Tudi, če ne bo nikdar niti prebrano.

Poet. Kdo si? Sanjač? Zaljubljenec? Idealist? Realist? Cinik? Z nogama trdno na tleh in očmi uprtimi v cesto pred seboj? Ali pa sta tvoj pogled in korak usmerjena v oddaljene ožarjene gore?

Kakšni so tvoji dolgovi? Samo svoj si, in nikogar drugega. Nikomur se nočeš prepustiti, nihče te ne more ujeti, nihče te ne more v kletko zapreti, na verigo pripeti, sam svoj si. Si res komu kaj dolžan? Staršem spoštovanje, prijateljem polič rdečega in klobaso domačo, ljubici dolgo zaljubljeno pismo? Bogu zaupanje. Sebi iskrenost.

Tvoje besede niso tvoje, veš to? In zato moraš pustiti, da gredo od tebe, veš to?

Na oknu deklica. Pogleda vate. Nikoli več ne boš isti.

Na nebu ptica. Zleti skozte. Nikoli več ne boš isti.

Na papirju praznina. Se spogleda s tvojo besedo. Nikoli več ne boš isti.

Nazaj na delo mora. Še so pesniki, ki jo kličejo.

Ana Obreza je študentka drugega letnika podiplomskega študija dramaturgije in scenskih umetnosti na AGRFT v Ljubljani.

VIRI IN LITERATURA

- Ivan Cankar: *Dela VI.* Ur. F. Bernik, D. Moravec, T. Pavček. Ljubljana, Cankarjeva založba, 1985.
- Jaro Dolar: *Slovenska moderna. Pričevanja o njenem sprejemanju in o literarnem ozračju ob njenem nastopu.* Ljubljana: Cankarjeva založba, 1977.
- *Lirika slovenske moderne.* Ur. D. Poniž. Ljubljana: DZS, 1994.
- Juraj Martinovič: *Dragotin Kette.* Ljubljana: Partizanska knjiga, 1978.
- Jože Snoj: *Josip Murn.* Ljubljana: Partizanska knjiga, 1978.
- Luka Martin Škof in Blaž Rejec: *Veš, poet, svoj dolg? Biografija moderne.* Elektronska verzija, 2014.
- Josip Vidmar: *Oton Župančič.* Ljubljana: Partizanska knjiga, 1978.

Projekt Mlada misel je nastal v sodelovanju z AGRFT, oddelkom za dramaturgijo in scenske umetnosti. V sezoni 2014/15 smo povabili k sodelovanju mlade dramaturge, ki zaključujejo študij in šele začenjajo svojo profesionalno pot, da se s svojim pisanjem predstavijo širši javnosti, in jim na ta način ponudili, da naredijo prve korake na svoji profesionalni poti.

PRVIČ V SLG CELJE

SANDRA DEKANIČ kostumografinja

Diplomirala je iz likovne umetnosti na Filozofski fakulteti na Reki in nadaljevala specializacijo iz modnega oblikovanja in oblikovanja visoke mode. S kostumografijo se ukvarja od leta 2002, najprej kot honorarna sodelavka HNK I. pl. Zajca na Reki, v istem gledališču je bila zaposlena od leta 2007 do 2010, od leta 2010 pa deluje kot samostojna umetnica. Podpisala se je pod 80 kostumografij za gledališče, opero, balet, muzikal in film.

Sodelovala je z različnimi gledališči na Hrvaškem (HNK Ivana pl. Zajca, HNK Split, ZKM, HKD Teatar, GKL Rijeka, ZKL, Gradsko kazalište Žar ptica, Gradsko dramsko kazalište Gavella, Kazalište Kerempuh, Riječke ljetne noči, Dubrovačke ljetne igre), v Srbiji (Atelje 212), Črni Gori (CNP Podgorica, Zetski dom, Kotor art). V Sloveniji je sodelovala s PG Kranj (*Tri sestre*, 25671 v režiji Oliverja Frlića), SNG Drama Ljubljana (*Božič pri Ivanovih* v režiji Oliverja Frlića), z Mladinskim gledališčem (*Klistirajmo srčka* v režiji Oliverja Frlića) in z mednarodnim festivalom uprizoritvenih umetnosti Ex Ponto (*Leksikon yu mitologije* v režiji Oliverja Frlića). Z Oliverjem Frličem je sodelovala še pri več odmevnih uprizoritvah na Hrvaškem in v Srbiji: *Skopuh*, Riječke ljetne noči; *Aleksandra Zec*, HKD Teatar; *Oče na službeni poti* in *Zoran Đinđić*, Atelje 212; *Hrvatsko glumišče*, HNK I. pl. Zajca, *Dantonova smrt*, Dubrovačke ljetne igre ...

Podpisala se je tudi pod kostumografije različnih uprizoritev drugih priznanih režiserjev: Eduard Miler (*Tri sestre* in *Opera za tri groše*, HNK Ivana pl. Zajca), Vito Taufer (*Ukročena trmoglavka* in *Lepotica in zver*, HNK Ivana pl. Zajca), Diego DeBrea (*Gorski venec*, CNP Podgorica), Tomi Janežič (*Črnec*, HNK Ivana pl. Zajca), Ana Vukotić (*Vera*, *Ljubezen*,

Foto Uroš Hočevar

upanje, CNP Podgorica; *Četrta sestra*, Zetski dom), Jagoš Marković (*Filumena Marturano*, HNK Ivana pl. Zajca), Sašo Broz (*La finta amallatta*, HNK Ivana pl. Zajca; *Pepelka*, ZKL; *Libreto*, HNK Split), Toni Caffiero (*8 done e un mistero*, HNK Ivana pl. Zajca), Giovanni Battista Storti (*Le fattice di Pseudolus*, HNK Ivana pl. Zajca).

Za svoje delo je prejela nagrado za najboljšo likovno oblikovanje predstave *Oče na službeni poti* na Festivalu BH drame, nagrado za najboljšo kostumografijo *Vera*, *Ljubezen*, *upanje* na Bienalu Crnogorskog pozorišta, nagrado za kostumografijo na Mednarodnem festivalu malih scen za *Božič pri Ivanovih*.

Je avtorica več dizajnov različnih uniform (za zgodovinsko častno stražo mesta Trsat, zgodovinsko viteško skupino, hostese na kongresih, delovne uniforme za trgovske verige), oblikovala pa je tudi zaščitno in delovno obleko za Hrvatske vode.

A portrait of Pia Zemljich, a woman with long dark hair, wearing a black top, sitting in a chair. The background is a plain, light color.

PIA ZEMLJIČ

NAGRADA PREŠERNOVEGA SKLADA 2015

za vloge Pie v predstavi *Zapiranje ljubezni* (Mini teater in MG Ptuj),
Vodje v predstavi *Krči* in Nathalie Oppenheim v predstavi *Kako poveš,
kar si odigral* (SLG Celje) ter Jasne v filmu *Panika* (RTV Slovenija)

Iz utemeljitve

Pia Zemljich je v slovenskem umetniškem prostoru zablestela s fascinantno energijo, ki že dve desetletji privlači pozornost publike in kritike. Njen igralski razpon je izjemno širok, pokazala se je kot avtentična junakinja klasičnega repertoarja, istočasno pa do popolnosti tolmači vloge sodobnih mladih žensk. Z lahkoto in virtuoznostjo zleze v kožo fatalne zapeljivke, romantične ženske ali z nevrozami moderne družbe destabilizirane persone.

Pia Zemljich z lahkotnostjo in prepričljivo igra tako v komedijah, tragedijah in dramah kot v predstavah sodobnega gledališča, ki so blizu performansom.

Vse to se zrcali v vlogah, zaradi katerih je letošnja dobitnica nagrade Prešernovega sklada. Z vlogo Pie, ki jo je v pretekli sezoni odigrala v *Zapiranju ljubezni* (Mini teater in MG Ptuj) Pascala Ramberta v režiji Ivce Buljana, je očarala tako publiko kot kritike, ki so enotno ponovno prepoznali razkošnost njenega enkratnega talenta.

Malokatera stvaritev je tako vznemirjujoča in razgaljajoča kot ta, in to tako telesno kot tudi moralno. /.../ Pia Zemljich v enournem monologu s presunljivim nizanem in osmišljanjem sleherne replike preigra čustvena stanja od ranjenosti, prizadetosti, žalosti, jeze, besa do neskončne samozavesti, s čimer dokazuje, da do potankosti obvlada svoj govorni aparat.

Pia Zemljich svojo sposobnost upodabljanja vedno novih in svežih ženskih likov potrjuje tudi z dvema izjemnima in popolnoma različnima vlogama, ki ju je v minulem letu ustvarila v SLG Celje: Vodje v sodobni drami Mika Barletta *Krči* v režiji Jureta Novaka in Nathalie Oppenheim v *Kako poveš, kar si odigral* Yasmine Reza v režiji Janeza Pipana.

Vlogo Vodje igra kot "železna lady", naravnost izjemna je pri spreminjanju svoje hlinjene prijaznosti in sposobnosti manipuliranja v zapeljivo mehaničnost in grožnjo. Vsak njen stavek, četudi prekinjen s tleskom ustnic, je popoln, definiran in odgovoren. Vodjo upodobi z energetske polno, močno igralsko prezenco, skozi štirinajst kratkih prizorov se sprehodi s tako silo, da gledalcu vzame dih. V govoru je natančna, ostra in jasna; raziskuje globine različnih pomenov izgovorjenega in z istimi besedami ustvarja popolnoma različne situacije.

Navdušuje tudi kot Nathalie Oppenheim, naj bo s pomenljivostjo bežnih gest, polglasnimi, skoraj neslišnimi in zgolj nakazanimi replikami ali silovitimi dramatičnimi monologi oziroma recitacijami pri prebiranju odlomkov iz svoje imaginarne knjige. Natančna, suverena, jasna, hkrati pa ranljiva, neulovljiva in skrivnostna, vse to je Nathalie Oppenheim Pie Zemljich.

Lik Jasne v filmu *Panika* v produkciji RTV Slovenija in režiji Barbare Zemljich pa je še eden v vrsti filmskih likov Pie Zemljich, ki potrjuje njeno vrhunskost tudi na področju filmske igre. /.../

Pia Zemljich je vrhunska igralka, ki gledalca očara, začara in popelje na potovanje gledališkega ali filmskega užitka. Je natančna, suverena, z izjemnim poslušom za najmanjša čustvena niansiranja različnih notranjih stanj lika, ki ga upodablja. Je mojstrica igralskih transformacij, ki prefinjeno tke podobo lika, da na odru ali platnu zaživi človek iz mesa in krvi, ki gledalcu nudi možnost prepoznavne.

Enako suverena, natančna in študiozna je v resnih in komičnih vlogah.

David Auburn, Paul Dooley in Winnie Holzman,
William Mastrosimone, Nina Shengold, Lauren Wilson

IZGUBLJENE LJUBEZNI

Ljubezenski omnibus • Prva slovenska uprizoritev

Prevajalka Tina Mahkota
Režiser Nikola Zavišič

Naslov *Izgubljene ljubezni* v skupno uprizoritev, ki smo jo poimenovali kar ljubezenski omnibus, združuje pet kratkih dram različnih sodobnih ameriških avtorjev: *Miss you* Davida Auburna, *Post-Its* Paula Dooleyja in Winnie Holzman, *5 Minutes* Williama Mastrosimona, *Forty to Life* Nine Shengolda in *Wedding Duet* Lauren Wilson. Drame govorijo o mračnih in svetlih skrivnostih ljubezenskih odnosov, o veselju in žalosti, ki ju prinese ljubezen, ki jo vseskozi iščemo in se ji predajamo. Eklektična struktura predstave je rezultat različnih senzibilnosti dramatikov, v katerih se ljubezen in drugi odnosi med posameznimi akterji na intriganten način razodevajo in ponovno skrivajo. Pred našimi očmi se dogaja razpad vez, njihovo redefiniranje ali popolnoma šokantno presenečenje, ki je posledica preteklosti oziroma zgodovina vseh njihovih ljubezni, partnerstev in iluzij.

Hitra, filmsko montirana predstava *Izgubljene ljubezni* namerava tako svoje akterje kot tudi publiko napeljati k ponovnemu razmišljanju o ključnih vprašanih odnosov in ljubezni. Kaj je pravzaprav ljubezen? Koliko je vredna? Kako dolgo ljubezen traja? Kako in kdaj se prelevi v nekaj drugega? Ali se je vredno zanjo boriti? Ali postane bolj pomembna, ko jo izgubimo?

To, kar nas kot individuume definira v svetu, ki nas obkroža, je naš najbolj intimen ljubezenski odnos. Vsak tak odnos je edinstven in ima svojo zgodbo. Obstajajo pa tudi skupna mesta, ki se ponavljajo skoraj kot refren iz veze v vezo, iz ljubezni v ljubezen – to so napake.

Drama *Izgubljene ljubezni* se ukvarja z napakami, ki jih vsi delamo v svojih ljubezenskih odnosih. Te napake nas bodo nasmejale, pa tudi razžalostile.

Ljubezenski omnibus o edinstvenih ljubezenskih zvezah in napakah, ki se ponavljajo iz ljubezni v ljubezen

SPONZORJI IN PARTNERJI SLG CELJE V SEZONI 2014/15

SPONZORJI SLG CELJE

VEČER

nov dan. nov večer.
glavni medijski pokrovitelj

PARTNERJI SLG CELJE

**Z VAŠO POMOČJO SMO ŠE USPEŠNEJŠI.
HVALA!**

Luka Martin Škof and Blaž Rejec

POET, DO YOU KNOW WHAT YOU OWE?

Biography of Slovenian Modernism • World Premiere

Director **Luka Martin Škof**

Dramaturg **Urška Brodar**

Set Designer **Petra Veber**

Costume Designer **Sandra Dekanić**

Composer **Matej Končan**

Mask Acting Coach and Co-Author of Music **Branko Završan**

Language Consultant **Jože Volk**

Masks Designer **Manja Vadla**

CAST

Muse, Alma Souvan, Kette's Soul **Liza Marija Grašič**

Dragotin Kette, Kette's Body **Branko Završan**

Josip Murn **Aljoša Koltak**

Ivan Cankar **Andrej Murenc**

Oton Župančič **David Čeh**

Vehovec, Anton Aškerc **Renato Jenček**

Modrian, Theatre General Administrator, Bamberg the Publisher **Damjan M. Trbovc**

Dermota, Bishop Bonaventura Jeglič **Igor Žužek**

Farmer, Ferdinand Souvan **Mario Šelih**

Janko Polak **Rastko Krošl**

Mrs Tavčar **Jagoda**

Kette, Murn, Cankar, Župančič. The surnames of four Slovenian poets from the early 1900s could just as well be listed without commas, since this is how Slovenians have been taught in school to regurgitate them, the leading representatives of a movement called Slovenian Moderna (i.e. Modernism). And yet, one hardly remembers much about them except the upsetting details of their early tuberculosis-related demise in Cukrarna, the old sugar factory in Ljubljana. What we remember is dismal and dreary, although their lives and art were anything but dismal and dreary. The four poets were imbued by a playful vigour of the youth determined to push its way in the sectarian society marked by fierce antagonism between Slovenian Catholic Conservatives and Liberals.

Poet, do you know what you owe? takes as its point of departure the biographies of Dragotin Kette and Josip Murn whose short lives (they both died in their twenties) were impregnated by Ivan Cankar and Oton Župančič, two key figures of Slovenian literature. The text is a fusion and interplay of biographic episodes and the poets attempts to write plays and poems, set against the social and metaphysical context of their generation. The audience will experience a resurrected quartet: Kette with his political and romantic activism, a quirky Murn reaching for the unattainable, the irate and perspicacious Cankar, and Župančič, the whinger. Side by side in their struggle for freedom, especially their individual poetic freedom, they are confronted with the uptight petit bourgeois social reality. Idealism collides with reality, and survives in spite of its corporal death.

**An original interpretation of Slovenian Modernism,
an interplay of biographical episodes, social events
and literary creativity of four poets united in their struggle
for individual and poetic freedom.**

OPENING **20 FEBRUARY 2015**